

Siirtolaisuus

Migration

2/1999

Siirtolaisuus – Migration 2/1999

26. vuosikerta / 26th year

ISSN 0355-3779

Julkaisija / Publisher:

Siirtolaisuusinstituutti

Migrationsinstitutet

The Institute of Migration

Piispankatu 3, 20500 Turku, Finland

Puh. / Tel. (0)2-2317 536

Fax (0)2-2333 460

Sähköposti / Email: taisai@utu.fi

Internet: <http://www.utu.fi/erill/instmigr/>

Pohjanmaan aluekeskus

Österbottens regioncenter

Regional Centre of Ostrobothnia

Keikulinkuja 1, 61100 Peräseinäjoki, Finland

Puh. / Tel. (0)6-4181 275

Fax (0)6-4181 279

Päätoimittaja / Editor-in-Chief:

Olavi Koivukangas

Toimitussihteeri / Editorial Assistant:

Taimi Sainio

Toimittajat / Editors:

Elli Heikkilä, Maija-Liisa Kalhama,

Jouni Korkiasaari

Toimituskunta / Editorial Board:

Siirtolaisuusinstituutin hallitus

Administrative Board of the Institute of Migration

Taitto / Lay out:

Anne Virtanen

Tilaushinta / Subscriptions:

Finland och Skandinaavia

60 FIM / vuosi / år

(4 numeroa / nummer)

PSP 800014-70355471

Other countries \$18.00 a year (4 issues)

Vammalan Kirjapaino Oy 1999

Sisältö Contents

Olavi Koivukangas

Pääkirjoitus • Editorial

Melvin G. Holli

E Pluribus Unum:

The Assimilation Paradigm Revisited

Maisa Martin

**Kielen merkitys siirtolaiselle
vauvasta vaariin**

Marja Lähde

**Elämäkerta Kosovon pakolaisnaisen
selviytymisen kuvaajana**

Olavi Koivukangas

**Sao Paolon siirtolaismuseo kertoo
kolme miljoonaa tarinaa**

Tutkimuspäällikön palsta

Tiedotuksia • Notices

Kirjat • Böcker

**Saapuneita julkaisuja
Publications received**

Kansi: Sao Paolon siirtolaismuseo perustettiin vuonna 1995 ja siitä on kehittynyt merkittävä matkailukohde. – *Olavi Koivukangas.*

Cover: Immigration Museum in Sao Paolo was founded in 1995 and it is a popular tourist attraction. – *Olavi Koivukangas.*

Penedo: unelmia, pettymyksiä, tuloksia

Suomalaiset siirtolaiset ovat perustaneet useita ihaneyhteisöjä eri puolille maailmaa. Latinalaisen Amerikan kuudesta suomalaisesta utopia-siirtokunnasta menestyksellisin on ollut Brasilian Penedo, joka huhtikuussa 1999 juhli 70-vuotista olemassaoloaan.

Penedon suomalaisyhteisön perustaja oli antrealainen puutarhuri Toivo Uuskallio, joka unessa olisi saanut kehotuksen perustaa etelän auringon alle luonnonmukaista elämää viettävä kasvissyöjien yhteisö. Syksyllä 1927 Uuskallio pienen eturyhmän kanssa lähti Brasiliaan tutkimaan mahdollisuuksia siirtokunnalle. Vuoden 1929 alussa ostettiin suuri maatila Fazenda Penedo, ja ensimmäiset siirtolaisryhmät alkoivat saapua siirtokuntaan. Toiseen maailmansotaan mennessä Rio de Janeiroon saapui lähes 300 suomalaista, joista useimmat suuntasivat Penedoon.

Koko 1930-luku oli vaikeaa aikaa siirtokunnalle. Maan laatu oli kehnoa ja kulkuyhteydet keskuksiin olivat huonot. Kun sodan aikana appelsiinien viljelys romahti, siirryttiin tomaatteihin ja kanoihin. Vuonna 1942 Uuskallio joutui myymään suurimman osan maatilasta. Monet utopistit jättivät Penedon. Turisteja alkoi saapua entistä enemmän kauniiseen laaksoon, kun v. 1951 avattiin Sao Paolon ja Rio de Janeiron välinen valtatie. Tällä hetkellä Penedo on tärkeä matkailukohde, jossa on 56 hotellia, 50 ravintolaa ja 54 kauppa, joissa useimmissa on suomalaisia tuotteita myynnissä. Matkailu antaa välittömän toimeentulon noin tuhannelle kaikkiaan 6000:sta Penedon asukkaasta.

Penedon suomalaisten uusin saavutus on ennen joulua avattu tema-alue Pikku-Suomi ja Joulumaa. Sen ovat suunnitelleet toisen ja kolmannen polven penedonsuomalaiset arkkitehdit Alva ja Sergio Fa-

gerlande. Kauppiainden muodostaman osakeyhtiön ideana oli ”joulupukin kesämökin” rakentaminen eteläiselle pallonpuoliskolle. Rovaniemen Joulumaa sekä vanhat puutaloalueet Suomessa ovat innoittaneet arkkitehtejä. Rakennusten värit on tuotu Suomesta, punamultaa myöten. Kauppojen nimet ovat suomenkielisiä. Pikku-Suomessa on Lapinkadun jatkona Joulumaa, ja Karjalankatu päättyy Sibieliukselle omistettuun juhlasaliin. Pikku-Suomi on nyt koko Penedon kaupan ja kulttuurin keskus.

Penedon suomalaisilla on ollut yhdistystoimintaa vuodesta 1943 saakka. Suomalaisen Klubin jäsenistä puolet on brasilialaisia. Suomi Klubin tiloissa järjestetään yhä joka lauantai tanssit. Kansantanssiryhtye ”Penedon Pippurien” esiintymisessä yhdistyvät loistavalla tavalla sekä suomalainen että brasilialainen perinne. Suomalaisilla on myös oma museonsa sekä Resendessä sijaitseva hautausmaansa, jonne sijoitetun suomalaissiirtolaisten muistomerkin rovasti Jaakko Kuusinen vihki 70-vuotisjuhlan yhteydessä huhtikuussa.

Suomi-Klubille lahjoitettu Eva Hildénin perustama suomalainen museo klubitalon vieressä kertoo Penedon suomalaisten vaiheista – samoin kuin heidän kaukaisesta kotimaastaan. Vaikka Penedon suomalaisten lukumäärä on vähentynyt muutamaa kymmeneen, suomalaista kulttuuria vaalitaan monin tavoin. Erityisesti kaivataan suomenkielen opetusta jälkipolville ja mm. Pikku-Suomen liikkeiden henkilökunnalle. Penedon suomalaiset ovat osa molempien maiden historiaa ja siltana Suomen ja Brasilian välillä.

Käytyäni viime vuosina kaksi kertaa Penedossa en ole voinut olla ihmettelemättä, miksi pieni Penedon suomalainen yhteisö on yltänyt näin mer-

"Turun kansantanssin ystävä" esiintyivät suomalaisten Penedon 70-vuotisjuhlilla Pikku-Suomessa. – *Olavi Koivukangas.*

A Finnish folkdance group performed in the seventieth anniversary of the Finnish Penedo. – *Olavi Koivukangas.*

kittäviin saavutuksiin ja on säilyttänyt elinvoimansa yli 70 vuotta. Eräällä tavalla minulle on tullut hyvä tunne siitä, että loppujen lopuksi siirtokunnan perustajien unelma "paratiisista" on toteutunut. Utopiat ovat sitkeähenkisiä – varsinkin, kun voidaan yhdis-

tää suomalainen sisukkuus ja uudessa kotimaassa omaksuttu brasilialainen ennakkoluulottomuus sekä elämänilo.

Olavi Koivukangas

Penedo: dreams, disappointments, results

Finnish emigrants have founded a number of utopian communities in different parts of the world. Of the six Finnish utopian communities in Latin America the most successful has been the Brazilian Penedo, which celebrated its seventieth anniversary in April.

The founder of the Finnish community Penedo was the gardener Toivo Uuskallio from Antrea, who was supposed to have received the inspiration in a dream to found a vegetarian community living a natural life under the southern sun. In the autumn of 1927 Uuskallio along with a small preliminary group went to Brasil to investigate the possibilities for the

colony. At the beginning of 1929 they bought a large plantation, Fazenda Penedo, and the first colonists began to arrive in the colony. By the time of the Second World War nearly 300 Finns had arrived in Rio de Janeiro, most of whom went to Penedo.

The whole decade of the 1930s was a difficult time for the colony. The quality of the soil was poor and communications to the centers unreliable. When orange growing fell during the war, they transferred to tomatoes and chickens. In 1942 Uuskallio was forced to sell the greater part of the plantation. Many of the utopians left Penedo. More and more tourists began

The main entrance of the theme park Little Finland and Christmas Land in Penedo. – *Olavi Koivukangas.*

Penedon Pikku-Suomen ja Joulu-
maan pääportti. – *Olavi Koivukan-
gas.*

to arrive in the beautiful valley when the highway was opened between Sao Paulo and Rio de Janeiro in 1951. At the present time Penedo is an important tourist attraction where there are 56 hotels, 50 restaurants and 54 shops in many of which Finnish items are for sale. Tourism gives a direct income to about one thousand of the 6000 inhabitants of Penedo.

The newest achievement of the Finns is the theme park Little-Finland and Christmas Land opened before Christmas. It was designed by a second and a third generation Penedo Finn, Alva and Sergio Fagerlande. The idea of the company formed by the shops was the building of a "summer cottage for Father Christmas" in the southern hemisphere. The Christmas Land in Rovaniemi and old wooden house areas in Finland have inspired the architects. The colors for the buildings were imported from Finland, even earth-red coating. The names of the shops are in Finnish. The street Lapinkatu in Little Finland continues on as Christmas Land, and the street Karjalankatu ends in a festival hall dedicated to Sibelius. Little Finland is now the shopping and cultural center of the whole of Penedo.

The Finns of Penedo have had society activities since the year 1943. Half of the members of the Finnish Club are Brazilians. In the Finnish Club facilities there are still arranged dances every Saturday. The folkdance group "The Penedo Peppers" join both Finnish and Brazilian traditions in their performanc-

es in a brilliant way. The Finns also have their own museum and a cemetery in Resende where a memorial to the Finnish colony was dedicated by Vicar Jaakko Kuusinen during the seventieth anniversary celebration in April.

Next to the clubhouse of the Finnish Club is the Finnish museum founded and donated to the Finnish Club by Eva Hildén, which tells of the Finnish phases of Penedo as well as of their far-away homeland. Although the number of Finnish inhabitants of Penedo has decreased to several dozen, Finnish culture is fostered in many ways. Finnish language teaching for the coming generations is especially sought and among others for the personnel of the shops in Little Finland. The Penedo Finns are a part of the history of both countries and a bridge between Finland and Brasil. Having visited Penedo twice in recent years I cannot help but be amazed that the tiny Finnish community of Penedo has achieved such a record and preserved its vitality more than 70 years. In one way I have the good feeling that after all the dream of the founders of the colony to build a "paradise" has been fulfilled. Utopian communities are tough-minded, especially when they join Finnish determination with the tolerance and joy of living they adopted from their new Brazilian homeland.

Olavi Koivukangas

E Pluribus Unum: The Assimilation Paradigm Revisited

Melvin G. Holli

*"Assimilation theory has not lost its utility for the study of immigration to the United States."
Richard Alba, Victor Nee, 1997.*

Is there unity in diversity? Will the central core of civic culture hold? Or does the road to multiculturalism lead to exaggerated pluralism, hyper-pluralism and even "street-fighting pluralism?" Will America become another former disintegrating mega state such as the Soviet Union, or even in its more benign form, a language-divided Switzerland?

A tentative response to that issue was provided by James Olson (1994), who argues that "At any given point in American history the society seems quite diverse, apparently confirming the opinions of cultural pluralists about the continuing vitality of racial, religious, nationality, and linguistic differences. Despite appearances, however, the processes of modernization, acculturation, and assimilation have been inexorable, constantly working to transform minority values and loyal-

ties and bring them in line with those of the large society."

More recently a concept called Trans-Nationalism has emerged to challenge the classical three-generation assimilation model, a model that has proved a powerful explanatory tool in accounting for America's nationhood. The trans-national model rests heavily on the first generation and only partly on the second generation experience, and therein may be its fatal flaw. (Alba, Nee, 849) Only when these newcomer groups have experience the full three-generation time span in the U.S. can the classical model be judged for these non-European immigrants.

The work of recent scholar study by Dr. Padma Rangaswamy explicates the trans-national model. The model argues that the 1965 immigration law significantly altered origins of newcomers from Europe to primarily Latin lands and Asia, with potentially far reaching consequences. Accompanying that the 1990 family reunification law has increased the number of newcomers to about a

million a year, and is in effect a quota controlled not by governmental policy but by individuals and groups of immigrants, who will decide how many or how few of their kinfolk to bring to America. The ethnic refreshing that comes with the arrival of younger children and brothers and sisters brought in by aging parents will slow the assimilation process argue the trans-national proponents. The inflow of large numbers is potentially continuous and non ending, and thus Euro-American assimilation which was speeded up by the ending of mass migration in 1924, has no counterpart with the new Asian and Latin-American migrations.

Thus the model's exponents assert that the classical three-generation assimilation model derived from the European immigration epic is not applicable to Asian Indians, many with their high incomes and educations, extensive family connections, easy air travel back and forth to India: they will not assimilate in the classical sense but remains at the core Indians living in a high-paying Amer-

Dr. Melvin G. Holli is Professor of history in University of Illinois at Chicago and author of 13 books. He was a Fulbright Professor in Finland in 1978 and 1989.

ican Diaspora. Asian Indians, Rangaswamy concludes, "will not merge into American society or assimilate in the conventional sense any more than they have done in other parts of the world. They will retain their right to identify with different aspects of Indian or American culture, thus creating a unique Indian-American, trans-national culture of their own." (Rangaswamy xix)

What are some of implications of trans-nationalism? Will the non-assimilated import trans-national bone-deep and age-old animosities such as Hindu-Muslim style conflict, Serbo-Croatian brawling or a semi-permanent Arab-Isreali -style jihad? Will the road to multiculturalism lead to the end of the American experiment in assimilation? Is "street-fighting pluralism?" the joker in the multi-cultural deck of cards? No one knows for certain. No one has a crystal ball to predict the future? Our prognosticators peer through a glass darkly. Even so our best guide to the future is the past and the immediate past. We go forward in history like a person rowing a boat – he looks backward while rowing forward. With that metaphor let's row forward by looking backward through the (historic) lens of E Pluribus Unum: the Latin phrase that means one from many and which has been for the past three centuries a reasonable description of the making of a nation through a set of shared values that are generally called American.

That calls for some examples from the immediate past to test the trans-national model. To cite only one example, Chicago is a poly-

glot, multiethnic city reflecting dozens of ethnicities and nationalities drawn from Europe, Asia, and Africa and yet the first, second, and third generation descendants of these ethno-nationalists behave quite differently in the American environment than in their home environments.

In December 1992 a terrible act of ethno-religious conflict occurred in India when Hindu nationalists tore down and destroyed a sacred Muslim mosque which triggered property destruction, killing and bloody massacres for weeks thereafter. In Chicago on the other hand the kinfolk and in some cases brothers of sisters of the Hindu-Muslim combatants marched down Devon Street together pledging friendship and solidarity to each other and condemning the rioting in their homeland. (Chicago Tribune, Rangaswamy xiv, Buruma, 16) Another example can be drawn from the Southside of Chicago where second and third generation Croatians, Serbs and Slovenians have worked together in the same steel mills, drank beer sometimes in the same taverns, bowled in the same leagues, but have not engaged in shelling, killing, maiming and raping each other as has been the case in their ancestral homeland. Similarly African-American conflict and violence, though it does exist, is not tribal in the Hutu-Tutsi sense nor in any pronounced ethno cultural sense.

Nor do Irish and Protestant Catholics in Chicago or many Northern and Eastern cities carry on war and terrorism against each other. No bombs explode in Chicago's Irish Catholic Bridgeport

neighborhood (the home of many of the city's Irish Catholic mayors) Political relations between Protestants and Catholics are amiable and friendly. in the Windy City When one sees the initials IRA emblazoned on a wall they do not signify the terrorist group, the Irish Republican Army: in Chicago they mean Individual Retirement Accounts which banks and employers encourage workers to buy for comfort in their golden years. An astonished and shocked Princess Margaret visiting Chicago had to have that explained to her by then Mayor Jane Byrne.

Even Arab and Jew in Chicago get along well. They are not stoning each other, bouncing rubber bullets of each other or exploding infernal devices in crowded markets or streets. Chicago has no counterpart to the Dr. Baruch Goldstein affair – an Israeli nationalist who massacred 29 Muslims at prayer at a holy shrine... No PLO terrorists ambush Jewish buses or engage in acts of violence against one another. (Chicago Tribune 26 September 1994). In fact just the contrary has been the case. Many aging and retiring Chicago Jewish businessmen have sold their enterprises to entrepreneurial Arabs and Middle Easterners (who have become an important part of the inner city business community.)

Why is the American ethnic cultural and national experience so different from that of much of the rest of the world? Could it be that Israel Zangwill in his 1908 melodrama, the Melting Pot was more right than wrong when he wrote: "Here you stand with your fifty groups, your fifty languages

and histories, your fifty blood feuds and hatreds and rivalries... A fig for your feuds and vendettas, Germans and Frenchman, Irishmen and Englishmen, Jews and Russians – into the Crucible with you all. God is making the American.” (I. Zangwill 17) In the light of the sad and bloody history of multiculturalism and multi-ethnicity in the modern world, it may be that Zangwill was more right than wrong. But then critics say that is exceptional and perhaps even transitory. And one can respond by saying there is more exceptionalism than street-fighting pluralism in the streets of America. In fact there is more exceptionalism on the streets of Ethnic America than there is in its universities. In the academy exceptionalism is a dirty word and in disfavor. Thank God it is not in the streets of America.

Classical Model Re-visited

Perhaps we need to accept the advice of social scientist Ewa Morawska who wrote recently: "It is time, I think, to resuscitate the old assimilation model and see whether, renovated, it could be useful after all." She continues "this model should be made more complex and, most of all, historicized, i.e., made time-and-place specific and embedded into multi-dimensional contexts" and as an "explanatory" framework of how the immigrants adapted to the host American society. (Morawska 76).

What is the process or processes then that have cooled down these "blood feuds and vendettas" in America? The process exam-

ined under the historic lens indicates something very different has been happening in America for the past three centuries compared to what has happened in Russia, Asia and Africa. Whether one wishes to call this process Acculturation as part of the Assimilation cycle, or social and economic Modernization, or the politically incorrect "Exceptionalism," or as the Marxists might prefer, capitalist Hegemony – whatever it is it has worked in the U.S. and some other advanced Western societies, but not in third and second world societies in Asia, Africa or the Soviet Empire.

What are the processes underway that turned sometimes unfriendly and even blood-enemy Europeans into peaceable Americans? What spurred their relatively rapid absorption into the American mainstream culture? When I say rapid, I don't mean weeks, or months or even years, but rather generations, three generations in fact.

The European newcomer underwent a three generation process that transformed him from an immigrant into an American. The first generation lived mostly as a colony of foreigners planted on alien soil and who in a few, but not very many cases, achieved a stage of adaptation that Milton Gordon called acculturation. (Gordon 71 f.) Very few became fully fluent in the their adopted land's language or felt completely at home in the new world society. The second stage of adaptation often occurred in the second generation, who sometimes remained "marginal" men, in a sociological sense, living between two cultures but

adopting much of the language and material and political culture of their new homeland. It is in the third generation where one finds the full transformation from the immigrant generation to ethnics, who are generally well advanced on the road to assimilation and who fully embrace the public and civic aspects of the new culture as their own. Higher education rapidly attenuates the ethnic link when individuals find their marriage partners not from their own ethnic groups, but from educational and occupational affinity groups.

What are the processes that bring about this advanced stage of assimilation in the third generation and are there any indexes that measure or record that process of change from immigrant to ethnic to American? The answer is happily that there are indexes that can measure this change as it occurs (or alternately if it does not occur). These indexes drawn from literally dozens of studies over more than a half century and they all more or less approximate each other. In the American experience they all appear to be progressive or little backsliding or regression.

Marriage Patterns

The best single index for measuring integration into the host culture (in this case Americanization) is intermarriage or exogamy whereby individuals cross nationality or ethno-linguistic lines in choosing marriage partners. The general pattern, derived from marriage data on German, Swedish, Norwegian, Polish, and Romanian-Americans, indicates that the

foreign-born immigrants marry at the 80 to 90 % level to their own nationality or nativity group. The second generation sees some deterioration in this aspect and endogamy or marriage to their own ethnic types falls into the 40 to 60 % range. The ethno-marriage link attenuates even more in the third generation and endogamy falls into the 20 to 40 % range. (Bernard 117-19) Polzin 167)

The 1980 census showed from national samples that some 75 % of Italian-Americans and 80 % of those of Czech and Portuguese ancestries married people outside of their ethnic groups. (Alba, 14) Even among the most recent newcomers, Hispanics and Asians, outside marriages range from 1/6 to 1/3 of all marriages with sansei (third generation) Japanese-Americans leading the way with more than 60 % not marrying their fellow Japanese and not even fellow Asians but into the majority American-born white stock. This has led one scholar researcher to conclude that Japanese Americans will be the first Asian-American group to assimilate not only culturally but biologically into the majority American culture. (Osako 437, Wattenberg) Today then mixed ancestry marriage is much more common than same ancestry marriage in the third generation.

Overall the marriage melting pot has been bubbling along at a good clip. The meaning of this is that national and ethnic identities are clearly weakened in mixed marriages, and for children who share two, three and even more identities, generally call themselves Americans. Intermarriage

then remains a good index of assimilation into the mainstream culture and society.

Residential Dispersion

A second reliable index of absorption into the host society is residential dispersion by which the closely clustered ghettos, colonies, neighborhoods, or farm towns with people mostly of the same ethnic nationality begins to disperse and scatter. This usually occurs as the sons and daughters of the immigrants (or their grandchildren) move out of the ethnic colonies into areas that are characterized as less ethnic or non-ethnic. (Waters 97-98) The German-towns, Swedetowns and Polonias of yesteryear have been depopulated as the younger generation has moved on. Chicago's Polish "downtown" still has Polish churches, fraternal lodges, and restaurants but relatively few Polish-Americans. Most of the new residents are Latinos or of Hispanic extraction. The Polish third generation has moved mostly to the suburbs. Similarly the formerly Czech-named and Czech-dominated community of Pilsen (a Chicago neighborhood) now forms the central core of Chicago's Mexican-American community with the Czechs scattered in the third and fourth generation into the suburbs. And further west, Chicago's Lawndale community, once the vital core of Russian Jewry, is now predominantly an African American community. Ethnic colonies appear to have gone through a three-generational process which disperses them and thus residential dispersion has

historically functioned as reasonable proxy and index for attenuating ethnic ties and growing assimilation into American life. (Ethnic Chicago 122f, 173f, 346f)

An notable exception to this European-ethnic pattern can be seen in many of the post-1965 Asian immigrants (and also some Latinos) is that they have not clustered in ghettos or ethnic colonies as did their European predecessors. The only evidence of clustering of these first generation immigrants in Chicago has been as shopkeepers, small grocers, restaurant owners in Chicago commercial areas called "Koreatown", "Gandhi Marg", and in black districts such as Westside Madison Street and Southside Englewood shopping center. Yet few Korean or Arab Americans live where their businesses are located. Most live in upscale suburbs 10 to 15 miles away. (Ethnic Chicago 378f., 438f., 563f)

In summary, despite the Asian immigration exceptions, residential dispersion has served in the past as a solid and reliable index of weakening ethnic ties, socio-economic progress and assimilation into American society.

Social Mobility

A third reliable index of assimilation has been social and economic mobility. As Elliot Barkan noted recently: "the attractions of American society in terms of status, respectability, belonging, and mobility continue to exert their magnetic pull on individuals of all ethnic groups." (Barkan, 69) Movement up the job ladder from unskilled worker to skilled work-

er; from blue-collar to white collar work; from jobs requiring very little formal education to work requiring specialized training or college degrees – has been a dependable benchmark for measuring movement from the immigrant culture into the American mainstream. Upward job mobility has not only been a measure, but a cause of the very phenomenon being measured. And that is because movement into the front office or up the job ladder has required of the individual great familiarity with the host culture (its language, its habits, its ways of working and doing business) all in themselves elements of assimilation. Upward job mobility has been both a cause and a measure of assimilation.

Language

A fourth index of absorption into the new society is the steady deterioration of immigrant languages, which progressively diminish from the first through the third generation. The first generation was often fluent only in the European homeland language, and only in a few cases developed any great fluency with English. The second generation could often speak the language of their parents quite well, but in the schools, the playgrounds, and in the streets increasingly used the language of their host culture, English, more than their old world parents language. The third generation became mostly monolingual with only bits and snippets of their grand parents language left with them. In a few cases Sunday schools, private church-related

parochial schools did extend some language fluency into the third generation, but only as a second and seldom used language. (Polzin 146–47, Fishman 254, Reaves)

Even among newcomer Hispanics the trends in the second generation seems to be following the European pattern. A study by Alejandro Portes of 2,800 second-generation Hispanic eighth and ninth graders in South Florida's Miami concluded that the "children of immigrants not only possess widespread competence in English but also demonstrate an unambiguous preference for it in everyday communication." "What is at risk," observed Portes is not English in South Florida but Spanish in the second and third generation and that "linguistic assimilation is leading to a steady shift to English," the lingua franca of the majority society. (Portes 28)

Language loss is critical, for as Richard Alba observed: "culture is embedded in language; thus large portions of the ethnic culture is lost to those who do not know the mother tongue." Movement toward a common language is a giant step toward assimilation into the host society. (Alba b 10)

These four dimensions (three generation) model of the immigrant-ethnic experience, – marriage patterns, residential dispersion, socio-economic progress, and adoption of the host society's language have functioned as the best measures of either the persistence or the withering away of immigrant and ethnic cultures in the New World. The end result of this process has been the assimilation of most newcomers into the host

society, and in those cases where ethnicity has persisted, it has resulted in what Herbert Gans calls "symbolic ethnicity." That is an ethnicity which is optional and which does not direct one's life course; one's choice of residence, one's occupation or even the choice of a marriage partner or religion. (Gans 425–449) Symbolic ethnicity is mostly a nostalgically recalled past remembered on ritual occasions as a St. Patrick's Day parade, Octoberfests, St. Rocco's Day picnics or Finnfests, church ceremonies, or in the cooking and serving of food cooked from grandparents old country recipes. (Kivisto 283–84)

Advanced Host Societies and Assimilation

The paradigm or the bet model for explaining the adaptation of European ethnic groups to American society is to be found in these four dimensions mentioned above. They function as both powerful measures as well as predictors of assimilation. Yet that formulation is not perfect for explaining assimilation. "Admittedly Alba and Nee noted, "the causes of this assimilation of European ancestry ethnic groups are much less well understood than is the result." There seems to be something missing before these four dimensions can do their work. There seems to be yet another powerful force that operates best in Western European and New World societies and less effectively in East European and less developed third world societies. The proposition advanced here argues that as-

similation occurs most easily in Advanced host societies and most poorly in Backward host societies. (If the word backward offends the reader then substitute some politically correct euphemism as developing, underdeveloped or third world. But I will use the word Backward because it implies direction or movement, and because that is the perception that immigrants have of their host societies – either Advanced or Backward societies.) (Ravenstein) In any event my hypothesis is that assimilation moves forward best in Advanced host societies – those which are socially, economically and politically more advanced than the Sending society. When the sending society is relatively Backward and the receiving society is relatively Advanced – the direction of the immigrant group will be toward adaptation, acculturation and assimilation into the more Advanced host. The corollary is that when the Sending society is just as Advanced (or more advanced) than the receiving society – then assimilation of the newcomers will occur very slowly and very poorly, if at all. Assimilation then moves in a direction toward the more progressive society and the immigrant like iron filings, is powerfully attracted to the magnet of modernization that Advanced societies display. This seems to be universally true that people, in the absence of coercion, are attracted to progressive advance.

What about some examples to illustrate the Advanced-Backward thesis? German immigrants serve as a good example of this Advanced-Backward process.

German immigrants were invited in the 18th century by Catherine the Great to modernize a backward Russian agriculture. Despite their centuries of living there, they never fully assimilated and into the late 20th century retained their (now quaint) German customs and language. They remained separate ethnically and linguistically have returned to large numbers to Germany in the post World War II period. (Sheehy and Mahaylo 22–24) Their preservation of out-of-date and fossilized language forms have made them a subject of ridicule by modern Germans but also a source of study by language scholars. The point, however, is that German immigrants from a more advanced society resisted being assimilated into a Backward society, despite Czarist pressures and brutal Stalinist repression.

German immigrant miners and tradesmen, with superior skills, who, after the 16th century, moved into the Transylvanian mountains also remained ethnically and linguistically separate from their host Slavic and Magyar societies, which they perceive as less advanced than their sending society. They remained so separate, unintegrated and distinctive, that the host Rumanians expelled them as foreigners and enemies in the days after World War II and even into the 1990s remnants of these German diasporas have been trickling back to their ancestral homeland. (Humphrey, Groenendijk, 461 f) For centuries Germans in the Balkans resisted assimilation into what they perceived as a backward society. Robert Park, one of the founders of the Chicago

School of Sociology observed this behavioral pattern in his classic 1921 study of "old world traits," in which he wrote: "There are frequent cases where a people of a superior culture, remains indefinitely separate in a culturally inferior group. The English of India and the Saxons of Transylvania have remained separate for centuries." (Park 305, Morais 45)

We can also draw examples from New World societies that shed light on the Advanced-Backward thesis. German immigrants who went to Brazil in the 19th century integrated very poorly into Brazilian society. They retained strong German language colonies, lived apart from Brazilians in segregated settings, and most cases refused to learn the language of Brazil, Portuguese, and viewed Brazilians as a somewhat backward, barefooted people, a strange mixture of Indian and Portuguese culture. "German levels of literacy" Professor Fred Luebke writes: "were higher than those of the receiving Brazilian society," and the lack of a public school system, which the German immigrants had to provide for themselves, "combined to produce among Teuto-Brazilians attitudes of cultural superiority and disdain for Luso-Brazilian culture, at least among their leaders." (One German leader wrote that Brazil is a state "that has produced nothing memorable in science, technology, or high culture or economic development." (Luebke b 205) The process of assimilation was thus slowed, compared to the rate generally experienced in the United States." The average German in Brazil, because he was better edu-

cated and better off economically, had a full complement of cultural institutions including the press, produced a "general sense of cultural superiority that had no equal in the United States." writes Luebke. Then came world War I and a vicious and repressive persecution campaign and much property destruction and violence . But even after this "kristalnacht" in Brazil, as Luebke notes: "the Germans of Brazil quickly returned to their old patterns of cultural chauvinism and self-imposed separation ... the cultural distance between Teuto-Brazilians and the rest of society , enhanced by a strong sense of cultural superiority , remained greater in Brazil than in the United States, where the decline of German ethnicity was almost precipitous." (Luebke a 104, 119, 133)

In North American contexts such as the United States German assimilation proceeded on a much smoother course, and the four dimension, three-generation model worked well in Wisconsin, one of the most German states, and in cities such as Milwaukee, Chicago, and St. Louis. Although German-Americans did face some Americanization coercion during W.W.I., by then their assimilation went easier because they were assimilating into an Advancing society. As early as the turn of the century, travelers and comparative studies noted that the material abundance of the U.S. speeded up assimilation whether it was cultural or ideological: in the latter instance Werner Sombart observed that it was "great reefs or roast beef and apple pie" that sank old world socialist ideologies and

seduced Germans into becoming Americans. (Sombart, 106) Material abundance was one of the hallmarks of an Advanced progressive society. Wisconsin never became a Volga German state nor did Milwaukee ever become a Balkan Siebenberg. By the 1920s decade the German language press, theater and culture in general was in serious decline as the second and third generation adapted to Americanization and even before German-Americans had the misfortune to be on the "wrong side" in a second war. (Holli 93f; Carpenter 263, Ripplery 224-233)

The Advanced-Backward thesis also helps to explain the failure of major nation-states such as the Soviet Union and Yugoslavia to assimilate their nationalities and ethno-linguistic groups. The Russians failed to create the "Soviet man" (and woman) out of its 100 nationalities, and neither could the Serbs assimilate the Slovenes or Croats who saw themselves as culturally and more European than the Serbs. Newcomers and immigrants into francophone Quebec displayed the same affinity for affiliation with an Advanced English speaking society when they overwhelmingly voted against secession from English-speaking Canada and defeated the francophone separatist movement. They knew English was the language passport to Advanced societies. The key to how an Advanced liberal progressive society practicing tolerance could assimilate millions with relatively little coercion was captured by Robert Park in 1921 when he both described and prescribed: "If we

give the immigrants a favorable milieu, if we tolerate their strangeness during their period of adjustment, if we give them freedom to make their connections between the old and new experiences, if we help them to find points of contact, then we hasten their assimilation." (Park 308) Such a formula would of course work best in an Advanced or Advancing society and poorest in a Backward society.

Jewish adaptation in the United States also illustrates the case of an easier assimilation to an Advanced progressive society. Russian Jews resisted assimilation into Slavic Russian society for three centuries but were absorbed into America in just three generations. In the Pale Jews never or rarely assimilated and often refused to learn the Russian language beyond its most elemental forms necessary for peddling and selling. (Heinze 43) Yet in America and especially New York City they flocked to the night schools and avidly studied English: no immigrant group made more use of the English language night schools than did Russian Jews in America. In the Old World Slavic sea they preserved their Yiddish language and Orthodox Jewish religion for 300 years. No Cossack whips or deadly pogroms of the Kishiniv type could force their assimilation in Russia, yet they voluntarily assimilated in America. (Goren 7, 8, 40, 104) In an Advanced progressive society Russian Jews lost their language Yiddish: the Yiddish language Forward subscribers dropped from nearly one-third of a million to a mere 10,000 in just three genera-

tions and 90% percent of the descendants of Russian Jews have rejected religious Orthodoxy, and replaced with milder religious forms called Conservative, Reformed or become non-affiliated Jews). (Grossman)

The Orthodox Russian-Jewish community has been eroding and assimilating not from hate but from love. Hate kept it alive for 300 years in Eastern Europe and Russia – with its customs, religion, separate language and ethnic practices. Tolerance, freedom from state coercion and programs and religious persecution in the West – in England (Endelman, 209) and especially the United States dissolved most of it in three generations. As Jonathan Levine, the Midwest director of the American Jewish Committee observed: "The United States ... is a place that has accepted Jews in all aspects of American life. That makes it harder for people to maintain their Jewish identity." (Levine) What hate and persecution could not do in three centuries in Russia, tolerance and love could do in three generations in America. Some 52 % of the Jewish Love

matches or marriages are made to non-Jews or gentiles in the 1990s. Just 30 years ago (pre-1965) the exogamy rate of Jews was only 9%). (Steinfelds) Intermarriage is as we have stressed a leading index of assimilation and third and fourth generation Jewish-Americans have taken to it with avidity. Thus what hate and persecution could not do in Russia in three centuries, tolerance and love could do an in Advanced progressive society in three generations.

The result is not the end of ethnicity but a livable tolerable ethnicity which is optional and exists mostly in private settings and no longer determines your marriage partner, the part of town you live in, your occupation, or even your religion or personal friends. It is what Herbert Gans labeled "symbolic ethnicity." This benign form of acculturation and its counterpart assimilation flourish best in Advanced societies and flounder in less advanced and comparatively backward societies as the examples of Soviet Union, Yugoslavia, and many parts of Africa and Asia demonstrate.

Summary

This article proposes an answer for the question of why do some societies assimilate their immigrants relatively easily (U.S.A.) and why some fail (e.g. Russian and the Soviet Union). The author first undertakes to review the classical three-generation, four-dimension assimilation model with evidence of how it has functioned in the U.S. and elsewhere. The article then focuses on German and Jewish immigrants and proposes a model to explain the ease or difficulty of assimilation which he calls the Advanced Society model of assimilation. Assimilation occurs most easily in advanced (developed) host societies and more slowly and sometimes not at all in backward (undeveloped) host societies. Advanced Societies are defined as those having tendencies toward liberal political systems, developed or developing economic systems, which are often free market, have relatively relaxed social class systems and where economic abundance is available.

References

- Alba, Richard D.**, "Assimilation's Quiet Tide," *The Public Interest* 119, Spring 1995.
- Alba, Richard D.**, b, *Ethnic Identity: The Transformation of White America*. New Haven: Yale University Press, 1990, 10, 13.
- Bernard, Richard**, *The Melting Pot and the Altar: Martial Assimilation in Early Twentieth Century Wisconsin*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1980.
- Buruma, Ian**. "India: Peril of Democracy," *New York Review of Books*, 4 December 1997, 16.
- Carpenter, Nils**, *Immigrants and Their Children*. Census Monograph VII, Washington, D.C.: Government Printing Office, 1927.
- Endelman, Todd M.**, *Racial Assimilation in English Jewish History, 1865–1945*. Bloomington, IN: Indiana University Press, 1990.
- Ethnic Chicago: A Multicultural Portrait**. Eds. Melvin G. Holli &

- Peter d'A. Jones (Grand Rapids, MI: Eerdmans Publishing, 1995).
- Fishman, Joshua**, "Demographic and Institutional Indicators of German Language Maintenance in the United States, 1960–1980." In: *America and the Germans*. Eds. Frank Trommler and J. McVeigh. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1985.
- Gans, Herbert**, "Symbolic Ethnicity: The Future of Ethnic Groups and Cultures in America." In: *Theories of Ethnicity: A Classical Reader*. Ed. W. Sollors. New York: New York University Press, 1996. See also Gans, "Ethnic Invention and Acculturation, A Bumpy Line Approach." *Journal of American Ethnic History* 12 (Fall, 1992), 42–51.
- Gordon, Milton M.**, *Assimilation in American Life*. New York: Oxford University Press, 1964. See also Elliott R. Barkan's model of assimilation in "Race, Religion and Nationality... A Model of Ethnicity," *Journal of American Ethnic History* 14, Winter 1995, 38 f.
- Groenendijk, Kees**, "Regulating Ethnic Immigration: The Case of the Aussiedler." *New Community: Journal of the European Research Center* 23 October 1997, 461 f.
- Grossman, Ron**, "Deep Divisions Splitting U.S. Jewish Community," *Chicago Tribune*, 3 March 1997.
- Gruzen, Tara**, "An Open Invitation to Return to Judaism," *Chicago Tribune*, 30 August 1996.
- Humphrey, Peter**, "A Culture Ends in Romania: Ethnic Germans Emigrate," *Chicago Tribune*, 6 May 1993.
- Kivisto, Peter**, *Americans All: Race and Ethnic Relations in Historical, Structural, and Comparative Perspective*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing, 1995.
- Luebke, Frederick C.**, *Germans in the New World: Essays in the History of Immigration*. Urbana: University of Illinois Press, 1990; Frederick C. Luebke, "Images of German Immigrants in the US and Brazil, 1890–1918: Some Comparisons." In: *America and the Germans I*. Eds. F. Trommler, J. McVeigh.
- Morawska, Ewa** "In Defense of the Assimilation Mode," *Journal of American Ethnic History* 13, Winter, 1994, 76.
- Olson, James**, *The Ethnic Dimension in American History*. New York: St. Martins Press, 1994, 335.
- Masako, Osako**, "Japanese-Americans: Melting into the All-American Melting Pot." In: *Ethnic Chicago*.
- Park, Robert E. and Herbert A. Miller**, *Old World Traits Transplanted*. New York: Harper Row, 1921.
- Polzin, Theresita**, *The Polish Americans: Whence and Wither*. Pulaski, WI: Franciscans, 1973.
- Portes, Alejandro**, "Language and the Second Generation." In: *The New Second Generation*. Ed. A. Portes. New York: Russell Sage, 1996.
- Rangaswamy, Padma**, "The Imperatives of Choice and Change: Post 1965 Immigrants From India in Metropolitan Chicago" (Ph.D. Thesis: University of Illinois At Chicago, 1996).
- Ravenstein, E.G.**, "The Laws of Migration," *Journal of the Royal Statistical Society LXII*, 1889, 141–301. Ravenstein asserted that the 'seventh law' of migration was that people "migrate to better themselves in material aspects. See also Donald Parkerson, "Internal Migration," *OAH Newsletter*, August 1983, 17. Many economists such as R.A. Easterlin argue that "equilibrium" flows explain most migration where workers move from low wage to higher wage and better opportunity regions. R.A. Easterlin, D. Ward, *Immigration Dimension of Ethnicity* (Cambridge, Ma: Harvard Press, 1982). These economic ideas are clearly compatible with the Advanced Society thesis in that Advanced Societies upset wage, work, status and even political equilibria in Backward Societies and tip the balance of migration from Backward to Advanced nations.
- Reaves, J. A.**, "Chicago's Ethnic Newspapers," *Chicago Tribune*, 26 January 1982.
- Rippley, LaVern**, "Ameliorated Americanization: ... German-Americans in the 1920s." In: *America and the German I*. Eds. F. Trommler, J. McVeigh.
- Sombart, Werner**, *Why There Is No Socialism in the Untied States* (Trans. P.M. Hockings & C.T. Husbands. White Plains, N.Y.: International Arts and Sciences Press, 1906, 1976).
- Sheehy, Ann and Bohdan Nahaylo**, *The Crimean Tatars, Volga Germans and Meskhetians*. London: Minority Rights Group, 1980.
- Steinfelds, Peter**, "Debating Intermarriage and Jewish Survival," *New York Times* 18 Oct.1992; "The

State of Our Unions," Time 8 July 1996, 16.

Waters, Mary, *Ethnic Options: Choosing Identities in America*. Berkeley: Un of California, 1990.

Wattenberg, Ben, "Melting Pot Cools to Ethnic Heritage," Mar-

quette Mining Journal 21 June 1990.

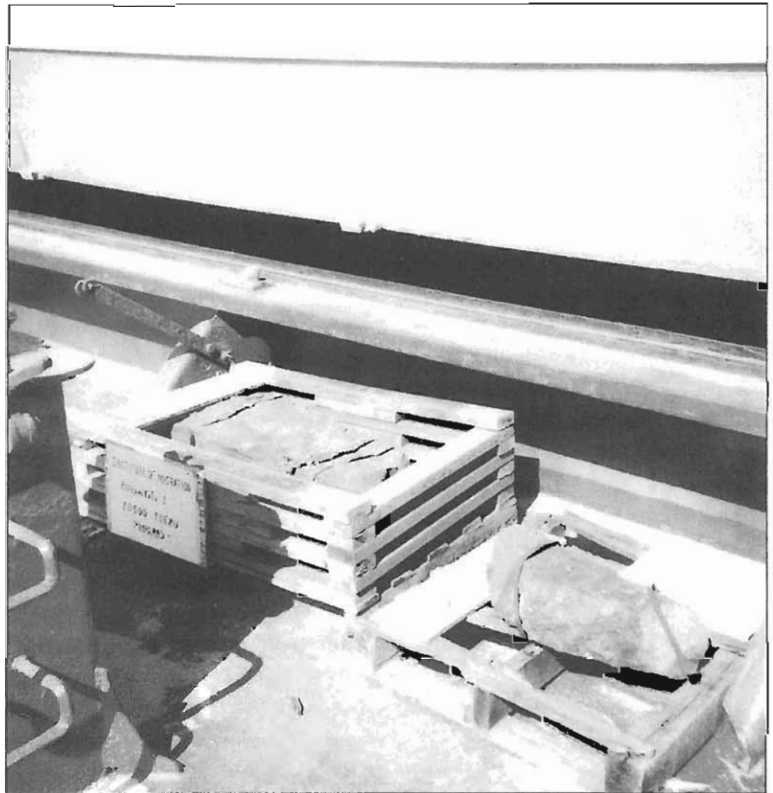
Zangwill, Israel, "The Melting Pot," reprinted in R. Meister, *Race and Ethnicity in Modern America* Lexington, MA: Heath and Co., 1974. For a perceptive summary of the literature on as-

similation see Philip Gleason, *Speaking Diversity: Language and Ethnicity in Twentieth Century America*. Baltimore: J. Hopkins, 1992 and John Higham, *Journal of American History* 81, 1289.

Amerikankiviä instituutin näyttelyyn

Siirtolaisuusinstituutin näyttelyyn hankitut rautamalmilohkareet *Hull Rust Mine*, Hibbing, Minnesotasta saapuivat viljalaiva *Federal Mcenziellä* Naantaliin. Isompi rautamalmilohkare painaa 160 kg ja pienempi 45 kg.

Kivet lähetti *Minnesotan Suomalaisen Historia Seuran* Hibbingin osaston puheenjohtaja Robert Schmid ja laivauksesta huolehti suomalaissukuinen satamajohtaja Davis Hellberg Duluthissa. – Robert Schmid.

Kielen merkitys siirtolaiselle vauvasta vaariin

Maisa Martin

Ihminen elää kielen ympäröimänä koko ikänsä. Kielen avulla hän on yhteydessä toisiin ihmisiin ja ilmaisee niin käytännöllisiä kuin henkisiäkin tarpeitaan. Kieli ei kuitenkaan ole vain viestinnän väline, vaan se on myös osa ihmisen identiteettiä ja sitoo hänet perheeseen ja muiden samankielisten yhteyteen. Siihen liittyy paljon tunteita ja arvoja. Kieli on siis ihmiselle merkityksellinen kahdessa mielessä: suhteessa itseensä ja suhteessa yhteisöön.

Kieli on ihmisyyteen kuuluva tuote, joka on kehittynyt pitkän ajan kuluessa ja joka muuttuu jatkuvasti. Se heijastaa yhteisön ajattelua, mutta myös muokkaa yksilön ajattelua. Yksi kieli, vaikkapa ranska, pakottaa ottamaan huomioon sukupuolen jakamalla sanat feminiineihin ja maskuliineihin. Toinen, esimerkiksi Pohjois-Ame-

rikan keskeisimmällä suomalaisalueella (Minnesota, Michigan, Pohjois-Ontario) puhuttava Ojibway, taas hahmottaa maailmaa elollisuuden ja elottomuuden kautta. Suomen tavoin se myös vaatii, että liikkeellä on oltava suunta: kattilapannan hellalle ja kolikko löydetään lattialta, kun taas germaaniset kielet eivät tätä suuntaa ilmaise. Venäläinen ilmaisee verbimuodoillaan välttämättä sen, onko tekeminen saatu loppuun vai ei, kun taas menneelle ajalle on varattu vain yksi muotokategoria, johon mahtuvat kaikki ne näkökulmat, joista suomen- ja englanninkielinen tarkastelee tapahtunutta: *lounas syötiin, on syöty tai oli syöty*. Joskus muiden kielten puhujien voi olla hyvinkin vaikea ymmärtää toisten ajatuksen kulkua: miten voi esineillä olla sukupuoli, miten voivat kivet olla elollisia (kuten ojibwayssa), mitä yhteistä on naisilla, tulella ja vaarallisilla esineillä, jotka kuuluvat samaan kieliopilliseen luokkaan dyrbalin kielessä Australiassa (Lakoff 1987). Kieli ei tietenkään auttamattomasti määrää ihmisen ajattelua, mutta ei sen merkitystä voi toisaalta kokonaan kielittääkään, niin toisiinsa kietoutuneita ovat kielelliset ja muut kognitiiviset prosessit.

Kahden kielen surut ja ilot

Siirtolaisen elämään kuuluu useimmiten kaksi kieltä: se joka on lapsena opittu kotona, ja se, jolla kodin ulkopuolella toimitaan. On myös niitä, joiden kotona puhutaan useampiakin kieliä ja joiden asuin-, koulu- ja työympäristö on monikielinen. Tässä sisällytän kuitenkin kaksikielisyyden käsitteeseen myös monikieliset. Ensimmäisen polven siirtolaiselle¹ kaksikielisyys merkitsee uuden kielen oppimista tai ainakin koulussa opitun kielen ottamista käyttöön jokapäiväisessä elämässä ja kielitaidon laajentamista uusille elämänaloille. Toisen ja kolmannen polven siirtolainen taas joutuu ratkaisemaan suhteensa sekä uuden kotimaan ja (iso)vanhempien kotimaan kieleen.

Siirtolaisiksi lähtijä ja siirtolaisviranomaiset tulevat tavallisesti ajatelleiksi vain kielen käytännöllistä merkitystä. Kielen oppimisen tarve tunnustetaan ja kielikursseja järjestetään, koska kielitaitoa tarvitaan arkielämän, koulutuksen ja työnteon välineenä. Kielen muita funktioita kuten itsensä ilmaisemista, maailman jäsentämistä, leikittelyä tai identi-

Maisa Martin on suomi toisena ja vieraana kielenä -alan professori Jyväskylän yliopistossa. Hänen tutkimusalaansa ovat suomen kielen oppiminen ja siirtolaisten kielikysymykset.

Kirjoitus perustuu esitelmään, jonka Martin piti Suomalaiset juuret -tapahtumassa Jyväskylässä 1.8.1998.

teen tuottamista ei useinkaan tiedosteta. Joku on sanonut, että Ruotsi kutsui työvoimaa ja sai ihmisiä. Siirtolaisten hyvinvoinniksi ei riittänytkään työpaikka, asunto, Volvo ja välttävä arkielämästä selviäminen ruotsiksi. Näin on käynyt monessa muussakin maassa.

Kun puhutaan siirtolaisten kielitaidosta, niin uuden ympäristön kielestä kuin äidinkielestäkin, sävy on usein negatiivinen. Siirtolaisten muistelmissa kerrotaan paljon alkuaikojen kielivaikeuksista, hävettävistä kummelluksista ja siitä, kuinka paljon työtä ja vaivaa uuden kielen oppiminen muuttajille tuotti. Kielivaikeudet huononsivat itsetuntoa ja estivät kotoutumista uuteen ympäristöön. Vanhassa maassa taas nauraskeltiin siirtolaisserkkujen suomen kielelle, jossa oli outoja sanoja ja kummallisia sanontoja. Toisessa polvessa taas opittiin ympäristön kieli vaivatta, mutta vanhempien puhetta ja kotikieltä piiloteltiin kavereilta. Kielentutkijat, tämän kirjoittajakin, ovat etsineet siirtolaisten kielestä lähinnä sitä, mikä poikkeaa nyky-suomesta. Sitä voi puolustella sillä, että iso osa siirtolaiskielten tutkimusta on tehty aikana, jolloin virheanalyysi oli vallitseva kielikontaktien tutkimusmenetelmä, mutta se ei poista sitä tosiasiaa, että tutkimuksen tulos tuskin lisäsi siirtolaisten iloa kahdesta kielestään.

Koska siirtolaisten kieliongelmista on ennestään kirjoitettu paljon, keskityn artikkelissani niihin myönteisiin ja mukaviin asioihin, joita voi löytää siirtolaisille tyyppillisistä kielellisistä tilanteista. Tällä valinnalla en ollenkaan ha-

lua vähätellä niitä ongelmia, joita siirtolaisten kieliasioihin liittyy, enkä myöskään sitä työn määrää, joka monissa siirtolaisyhteisöissä on tehty oman kielen ylläpitämiseksi, enkä tietenkään sitä tutkimusta, jota näistä asioista on tehty. On selvää, että vieraskieliseen ympäristöön muutettaessa tulee kieliongelmia ja että siirtolaisuuteen sisältyy kielelliseen identiteettiin liittyviä kielteisiä tunteita, itse kukin tuntee toisinaan olevansa kuin ”väärä marka rahoon joukos” kuten eräs amerikansuomalainen asian ilmaisi (Martin & Virtaranta 1993, 160). Kielitaitohan on ihmisen identiteetin peruspilareita, ja kun kieli ja ajattelukin ovat tiukasti sidoksissa toisiinsa, on selvää, että kielitaidoton tuntee olevansa myös ajattelunsa puolesta taidottomampi kuin kotimaassa äidinkieltään käyttäessään. Ajan mittaan tulevat lisäksi monet sukupolvien väliset kielenkäyttöön ja oman kielen siirtämiseen ja säilyttämiseen sisältyvät pulmat. Mutta näistä on puhuttu paljon, joten tällä kertaa keskityn kielen tuottamaan iloon, luovuuteen ja mielihyvään.

Taustaksi kannattaa horjuttaa hieman sitä näkemystä, jonka mukaan kahta kieltä edes jossain määrin osaava siirtolainen olisi jotenkin poikkeava, kun taas hänen kotimaahan jäänyt yksikielinen serkkunsa edustaisi ihmisen normaalia tilaa. Tämä ajatusmalli on tavallinen pääosin yksikulttuurisissa maissa, kuten Suomessa, Ruotsissa ja ylipäänsä Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa, missä kielen ja valtion rajat perinteisen ajatusmallin mukaan ihanteellisessa tilanteessa yhtenevät. Kuvitellaan helposti, että ihmi-

nen osaa luonnostaan yhtä kieltä, jota myös kaikki hänen ympäristössään osaavat ja jota hän voi käyttää kaikkiin viestintätarpeisiinsa. Kieli ja ympäröivä maailma sekä kieli ja yksilön identiteetti ovat tällöin sopusoinnussa. Vieraiden kielten opiskelua kenties suositaan, mutta se ei ole elintärkeää, ja useamman kielen taito kuuluu erikoistilanteisiin, kuten matkailuun tai työssään kansainvälisiin suhteisiin erikoistuneen vähemmistön ominaisuudeksi.

Todellisuudessa suurin osa maailman ihmisistä on luonnostaan, ilman päivänkään opiskelua, kaksi- tai monikielisiä. Monissa Afrikan, Aasian ja Etelä-Amerikan osissa jokainen osaa useita kieliä ja käyttää niitä tilanteen mukaan. Jos siis yleisyys on normaaliuden mitta, on normaallimpaa käyttää päivittäin kahta tai useampaa kieltä kuin vain yhtä. Maailman tasolla siirtolaisen tyypillinen tilanne, jossa ihminen puhuu kotona yhtä kieltä ja työelämässä toista, on siis normi, ja se yksikielinen, kotimaahan jäänyt serkku on kielitaitonsa puolesta poikkeus – vaikka usein ajattelempa päinvastoin.

Ensimmäinen polvi oppii ja oivaltaa

Siirtolaisen suhde kieleen ja kieliin muodostuu monista tekijöistä. Kotimaahan jääneet sukulaiset ja tuttavat kenties paheksuvat lähtemistä – ”raukat vain menkööt merten taa”. Uudessa maassa taas vastatullut joutuu yleensä alempaan kastiin kuin on kotimaassa kuulunut. Räikeä esimerkiksi tästä ovat vaikkapa akateemi-

sesti koulutetut venäläiset Suomessa, eikä ylipäänsäkään Euroopan tai Pohjois-Amerikan ulkopuolella hankitulla koulutuksella tai työkokemuksella ole juuri arvoa useimmissa Euroopan maissa. Suomalaisia painaa lisäksi kankeakielisen kansan maine – siitä huolimatta, että kansalliseepoksessakin lauletaan kilpailijat suohon sen sijaan, että heidät lävistettäisiin miekalla. Kun koululaitos on lisäksi iskostanut useimpiin tunnon siitä, että oma kieli on puutteellista ja hyvää kieltä voi tuottaa vain se, joka hallitsee pilkkusäännöt ja osaa välttää vierasperäisten ilmausten karikat, ei ole ihme, että moni siirtolainen ei usko kykyihinsä sen enempää uuden kielen oppijana kuin oman kielen säilyttäjänä.

Ensipolven siirtolaiselämänsä kaaren alkutaipaleella kielelliset ongelmat ovatkin rankimmillaan, kun olemattomalla tai ainakin vajavaisella kielitaidolla on selvitettävä asioita uudessa asuinpaikassa – ja juuri alkuvaiheessahan näitä selvitettäviä käytännön asioita ja byrokratiaa eniten onkin. Silti aivan alussakin voi iloita uudesta kieliympäristöstä. Se antaa korvillemme eksoottiselta kuulostavaa äänimateriaalia, josta voi poimia kauniilta tai hassuilta kuulostavia pätkiä. Se tarjoaa päivittäin monia oppimisen elämyksiä, kun huomaa keksivänsä itse jonkin kyltissä olevan sanan merkityksen tai ymmärtävänsä ensimmäisen kerran myyjän toivotuksen, muistavansa eilen sanakirjasta katsotun sanan tai tulevansa ymmärretyksi, kun saa kokoon lauseen. Iloa voi siis löytyä niin itse oppimisen tunteesta kuin viestinnän onnistumisestakin,

niin älyllisten haasteiden ratkaisemisesta kuin uuden kielen poljennon nautinnollisesta kuulemisestakin, kunhan näitä vain huomaa sopeutumishuoliensa keskellä panna merkille. Vaikka kielenoppiminen koetaan yleensä rankaksi, ja onhan se, välillä kannattaa myös kerrata onnistumisen kokemuksia. Niitä toki siirtolaisten muistelmista löytyy, me siirtolaisten kieliasioiden tutkijat vain näymme melkein tyystin laiminlyöneen tämän puolen dokumentoinnin.

Hauskoja juttuja, vaikka vasta jälkikäteenkin, ovat myös ne satumukset ja kömmähdykset, joita uuden kielen kanssa sattuu. Iso osa siirtolaishuumorista saa ainekseksi näistä. Kerrotaan tarinoita, joissa kuvataan sitä, miten asioita on saatu toimitetuiksi ilman kielitaitoa esittämällä milloin possua ja milloin kanaa: *No eks sä nyt ymmärrä? – Oh, eggs!* (Martin & Virtaranta 1993, 162, 165). Vastatulleita amerikansuomalaisia *kriinhuorneja* (greenhorns), jotka eivät hallitse vielä siirtolaisyhteisön sisäistä kielenkäyttöä, on narrattu hakemaan *peiliä* eli ämpäriä (pail) tai *taulua* eli pyyhettä (towel). Samoin on naureskeltu heidän harhaluuloilleen siitä, että amerikkalaiset ovat mahdottomia leivänsyöjiä, kun kaikki suomalaiset siellä kuuluvat olevan *leipureita* (laborer).

Kolmas arvokas ja myönteinen asia on oman kielen arvon ymmärtäminen – sitähan ei välttämättä yksikielisessä ympäristössä ollenkaan huomaa. Koulussa on toki opetettu oman kielen kunnioittamiseen – ”arvon mekin ansaitsemme” – mutta se jää useimmilta sisäistämättä, juhlapuhetasolle,

kunnes siirtolaisuudessa huomaa, miten mukavaa on, kun voi sanoa ihan tarkkaan, mitä tarkoittaa, eikä vain vähän sinne päin, tai pystyy käyttämään vaikkapa suomen kielen mahdollisuutta loputtomaan kuvailevien sanojen keksimiseen. Muilla kielillä kun ei ole läheskään yhtä helppoa erottaa *kilinää kalinasta* tai *kolinasta* tai *hihitystä, hehetystä, hahatus-ta, hähätystä* ja *höhötystä*.

Useimmat oppivat uutta kieltä vähitellen sen määrän, jonka tarvitsevat. Yhdelle riittää selviytyminen, toinen ei ole tyytyväinen, ennen kuin selviää uudella kielellään kaikista tilanteista yhtä hyvin kuin syntyperäiset puhujat. Iän vaikutusta kielenoppimiseen on tutkittu paljon. Vaikka monet olettavat, että lapset oppivat kieltä aikuisia paremmin, tämä on pystytty todistamaan vain yhdellä alueella: lapset ja nuoret oppivat (keskimäärin!) kielen äänteiden erottelun ja ääntämisen paremmin kuin keski-ikäiset ja vanhat. Nuorena aloitettu kielen opiskelu johtaa yleensä myös pitkällä aikavälillä parempaan lopputulokseen kuin vanhempana aloitettu, mutta on vaikea sanoa, johtuuko tämä mistään oppijan ikään liittyvästä syystä vai siitä, että sillä joka nuorena aloittaa, on enemmän aikaa kielen omaksumiseen ja usein enemmän motivaatiotakin. Toisaalta on osoitettu, että silloinkin, kun oppiminen alkaa vasta aikuisiällä, voi tuloksena olla kielitaito, jota ei millään kriteerillä voi erottaa syntyperäisen taidosta. Vanhemmat kielenoppijat tavallisesti selviävät nuoria paremmin (erityisesti kirjoitetun) kielen ymmärtämisestä. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että

Suomalaislasten iloinen leikkihetki ruotsalaisessa päiväkodissa. – *Siirtolaisuusinstituutin valokuva-arkisto.*

kielen ymmärtämisessä on pitkälti kyse muusta kuin varsinaisesta kielitaidosta, siihen tarvitaan ns. maailmantietoa eli tietoa ja kokemusta siitä, miten asiat maailmassa yleensä ovat. Muissa suhteissa ei ole varmaa todistusaineistoa siitä, että iällä olisi vaikutusta kielen oppimiseen. (Singleton 1989, 265–267.)

Vanheneminen saattaa vaikuttaa kielitaitoon, mutta ei välttämättä. Kielitaidon muutoksista normaalissa vanhuudessa on vain valitettavan vähän tutkimustietoa (ks. kuitenkin Weltens 1987), ja siksi oletukset perustuvat yksittäisten ihmisten kokemuksiin. Näyttää kuitenkin siltä, että aivot

pysyvät pitempään virkeinä, jos askarteleo useamman kielen kanssa myös vanhana. Alzheimerin tautia sairastavia suomalaisvanhuksia Ruotsissa tutkineet Hyltenstam ja Stroud (1989, 1993) tulevat siihen tulokseen, että dementoitumisen asteesta riippumatta ne vanukset, joiden kummankin kielen taito on aikuisiässä ollut hyvä, pystyvät pitempään valitsemaan kielen puhekumppanin mukaan ja pitäytymään tässä kielessä kuin ne, jotka ovat oppineet uuden ympäristön kielen puutteellisesti. Toisaalta on myös niitä, jotka iän myötä unohtavat oppimaansa kieltä. Se voi johtua siitä, että eläkeläisen on helpompi

elää pelkästään siirtolaisyhteisön sisällä kuin työssäkävyn, ja opittu kieli ruostuu siksi käytön puutteessa, mutta syynä voi myös olla sairaus. Tästä syystä niillä seuduilla, joilla on runsaasti suomalaisia siirtolaisvanhuksia, on viime vuosina yhä enemmän alettu vaatia suomenkielistä hoitoa — ja sen puutteessa rakennettu hoitokoteja omin voimin. Ne ovat tärkeitä, koska suomen kielen käytön tarve ei rajoitu itsensä tekemiseen ymmärretyksi hoitotilanteissa. Kielellä on myös sosiaalinen funktio: ”... Suomikodissa on so-tajutuille ymmärtäväinen yleisö. Ruotsalaissairaaloissa sellaista ei voisi vaatia.” (Pyykkönen 1998).

Toinen polvi voi valita ja sekoittaa

Toisen ja myöhempien siirtolaispolvien elämässä ympäristön kielen ja (iso)vanhempien kielen suhde toisiinsa vaihtelee erittäin paljon perheittäin ja siirtolaisyhteisöittäin, mutta jos vanhaan maan kieli on ylipäänsä ollenkaan säilynyt, kaksikielisyydestä on löydettävissä monenlaista iloa ja hyötyä. Tunneside lapsuuden ja sukulaisten kieleen tulee monelle tärkeäksi ennemmin tai myöhemmin. Kaksikielisyydestä on myös monenlaista käytännön etua. Se voi edistää työn saantia ja laventaa opiskelumahdollisuuksia, auttaa pitämään yllä monipuolisia ihmissuhteita kahdessa maassa ja mahdollistaa kahdesta kirjallisesta ja muusta kulttuurisesta perinteestä nauttimisen.

Mutta kaksi- tai monikielisyyden voimisteluttaa myös aivoja. Nykyisin monet tutkijat ajattelevat, että kieli sijaitsee ihmisen aivoissa verkostona, joka kehittyy ja muuntuu jatkuvasti aktiivoinnin tuloksena ja kuihtuu käytön puutteessa. Siten on oletettavissa, että kaksikielisessä ympäristössä vartuvan vauvan ja pikkulapsen aivot kehittävät enemmän yhteyksiä asioiden, sanojen, nimien ja äänteiden välille ja kasvavat siten joustavamiksi ja vastaanottokykyisemmiksi.

Kaksikielisen lapsen kielellinen tietoisuus kehittyy ihan luonnostaan kahden kielen oppimisen myötä. Kun yksikielinen vasta pitkällä kouluiässä törmää omakohtaisesti muihin kieliin ja joutuu huomaamaan, että eri kielissä maailma hahmotetaan eri tavalla, eikä sanasta sanaan kääntäminen

ole mahdollista, siirtolaislapsi tietää tämän opettamatta. Kaksikielisyyden siis ohjaa tekemään havainnot kielen ja maailman suhteista. Kun tarkastelee ympäristöä ja ihmisiä kahden rinnan käyttämänsä kielen kautta, mieli väistämättä avartuu.

Kun käytettävissä on kahden kielen resurssit, yksilön ilmaiskyky on suurempi ja tarkempi. Ollessaan vertaistensa eli samoja kieliä taitavien seurassa hän voi valita ilmaisia milloin kummas-takin kielestä, kuten eräs suomenruotsalainen puhuja: *jag tycker inte om någon som bara jämhåller på soffan och löhöar där hela kvällen.*² Siinä puhuja hyödyntää suomen kielen laajaa kuvailevien sanojen varastoa tehostaakseen ja tarkentaakseen ilmaisuaan keskustelussa, jonka kaikki osanottajat ovat kaksikielisiä.

Monesti näiden resurssien käyttöä kuitenkin estää se käsitys, että kahden kielen käyttäminen samassa keskustelussa on jotenkin väärin tai vähintäänkin huono tapa. *Hän puhuu puhtaasti suomen* on ainakin amerikansuomalaisten keskuudessa kehu, ja omaa kieltä, johon on sekoittunut englannin ilmauksia vähän häpeillään. Miksi ajattelemme näin? Edellä jo viittasin koulun merkitykseen kielen puhtauden vaalijana. Kielen ammattimaiset huoltajat ovat myös aiemmin korostaneet kielen puhtautta, vaikkei se enää olekaan virallisessa kielenohjauksessa etusijalla.³ Siirtolaiskielestä kirjoittaneetkin ovat maininneet lainailun syyksi huolimattomuuden, laiskuuden tai osaamattomuuden. Mutta miksi oikein siirryilemme kielestä toiseen ja lainailemme sanoja ja ilmaisia?

Kaikissa kielissä on lainoja, kielet elävät ja kehittyvät niiden varassa. Lainaaminen ei siis ole sinänsä paha – kunhan lainoihin on totuttu. Uusia lainoja vastustetaan usein, kuten kaikkea muutosta elämässä, mutta kukaan ei ole ehdottanut, että suomen kielestä pitäisi poistaa vaikkapa sanat *kuppi, lasi, penkki* tai *posti*, vaikka kaikki ovat ilmiselviä lainoja. Lainailu ei siis ole välinpitämättömyyttä tai taitamattomuutta, vaan sanoja lainataan siksi, että niitä tarvitaan. Uuden sanan tarve voi johtua siitä, että käsitteelle tai toiminnalle ei ole ennestään ollenkaan nimeä, mutta se voi myös kummuta pyrkimyksestä tarkkuuteen, hienopiirteisten erojen tekemiseen, kuten eräs amerikansuomalainen selitti: talo on semmoinen talo, joita on Suomessa, mutta Amerikassa on hausseja.

Ei ole mitään kielen olemukseen liittyvää syytä siihen, ettei kieliä saisi sekoittaa. Itse asiassa Halmari on tutkimuksessaan osoittanut, että hyvin erilaiset ja eri ympäristöissä kielensä oppineet samojen kahden kielen puhujat sekoittavat kieliä tarkan säännösten mukaan (Halmari 1997, Halmari & Coper 1998). Sekoittaminenkaan ei siis ole sattumanvaraista, vaan siihen on meidän kielitajussamme valmiina keinot ja mallit. Myös kielen virheililtä näytävät muutokset ja kielen kuihtuminen (language loss) voidaan nähdä myös kielen kasvuna (gain), sillä usein äidinkielen muutoksissa, jotka pitkäaikainen toisen-kielisessä ympäristössä eläminen aiheuttaa, on kyse uuden kielen elementtien ja sääntöjen lisäämisestä entiseen kieleen (Sharwood Smith 1989, 188).

Tämä näkökulma tekee kielten vaikutuksesta toisiinsa myönteisen asian, ei jotain hävettävää ja kartettavaa. Kielen puhtauden vaatimus voi kaksikielisessä yhteisössä olla kielen surma (vrt. Ehala 1998).

Toisaalta ei kieliä voi tietenkään joka tilanteessa sekoittaa, vaan vain silloin, kun puhujalla ja vastaanottajalla on suunnilleen yhtäläiset kielelliset varat käytettävissään. Kuten aina kieltä käytettäessä, tässäkin tärkein ohje on tilanne: eri tilanteissa käytetään erilaista kieltä, eri rekisteriä. Näiden rekisterien erottaminen ja hallinta on osa kielitaitoamme. Mutta siirtolaisyhteisön sisällä ei ole mitään syytä halveksia kieltä, jossa on aineksia useammasta kielestä ja kielimuodosta. Päinvastoin, juuri sellainen kieli todennäköisesti täyttää parhaiten kyseisen kieliyhteisön ilmaisutarpeet.

Oma kieli kunniaan

Kielet arvottavat asioita ja niitä arvotetaan. Kielellä, pienelläkin, on kuitenkin aina myös itseisarvo, ennen kaikkea sen puhujille, mutta myös kielellisen diversiteetin kantajana. Tutkijan näkökulmasta kaikki kielet ja kielen muodot ovat yhtä hyviä ja kiinnostava-

via. Mikään kieli ei ole absoluuttisesti toista vaikeampi, köyhempi tai naurettavampi, kyse on vain erilaisista asenteista, konteksteista ja tavoista valita tarkastelun kohde. Euroopan yhteisön periaatte, jonka mukaan jokaisen on voitava puhua omaa kieltään, on myös yleinen ihmisoikeusperiaate, jolle on lukuisia psykologian, sosiologian ja kielitieteen tai kulttuurin ja taiteen alaan kuuluvia perusteluja, joista edellä on mainittu muutamia. Tähän periaatteeseen vetoaminen ja ns. Valkoisen kirjan (White Paper, 1996) suositukset, joiden mukaan mm. jokaisen eurooppalaisen pitäisi osata kolmea kieltä, joista ainakin yksi on ns. vähemmän käytetty kieli⁴, antavat mahdollisuuksia myös siirtolaiskielten aseman parantamiseen.

Oman kielen ja ympäristön kielen erilainen arvo, asema, käyttötarve ja tapa hahmottaa maailmaa sekä vaikeuttavat että rikastavat siirtolaisen elämää sen kaikissa vaiheissa. Enemmistökielen puhujat kenties väheksyvät tai ainakin ihmettelevät hänen kieltään. Sillä ei useimmiten saa asioitaan hoidetuiksi, ei koulutusta eikä työtä. Vanhassa kotimaassakin sille naureskellaan, onhan se vuosien mittaan muuttunut eri suun-

taan kuin kotiin jääneiden kieli. Saattaapa oma kieli olla käytön puutteessa vähän ruosteessakin, ja toisen ja kolmannen polven puhujilla ei kenties ole koskaan ollut tilaisuuttakaan sitä kovin paljon. oppiakaan. Silti kahden tai useamman kielen vähäinenkin jatkuvainen käyttö avaa silmiä jäsentämään ympäröivää maailmaa useammalla kuin yhdellä tavalla ja avartaa ihmisen mieltä, vaikkei hän itse ehkä sitä koskaan paneakaan merkille. Kielten yhdistäminen ja sekoittaminen ei myöskään välttämättä todista huonosta kielitaidosta tai ilmaissun epäonnistumisesta, vaan voi olla osoitus luovuudesta ja joustavuudesta.

Kielentutkija tietysti rakastaa kieltä. On kuitenkin ymmärrettävä sekin, ettei kieli kaikille ole tärkeä. Jotkut jopa avioituvat ja perustavat perheen ilman yhteistä kieltä. Jokaiselle kieli ei myöskään ole ensisijainen identiteetin lähde. Voi ja saa siis olla ihmisiä, jotka kokevat ja katsovat olevansa hyvin suomalaisia, vaikka eivät puhu lainkaan suomea. Ja on myös lupa nautiskella hyvästä, puhtaasta supisuomesta, mutta myös siitä, että toisinaan mieli ja sanat lentävät kielestä toiseen.

Lähteet

Ehala, Martin 1998 Eesti keele arenguteid: korporatiivsus vs. avatus. Keel ja kirjandus 11, 733–738.

Halmari, Helena 1997. Government and Code-Switching. Ex-

plaining American Finnish. Studies in Bilingualism 12. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.

Halmari, Helena and Cooper, Robert 1998. Patterns of English-

Finnish codeswitching in Finland and in the United States. **Teoksessa** Luukka, Minna-Riitta, Sigrid Salla ja Hannele Dufva (toim.) Puolin ja toisin, suomalais-virolaista kielentutki-

- musta. AFinLA Yearbook 56. Jyväskylä, 85–100.
- Hyltenstam, Kenneth & Christopher Stroud** 1989 Bilingualism is Alzheimer's dementia: two case studies. **Teoksessa** Kenneth Hyltenstam & Lorraine K. Obler (toim.), *Bilingualism across the lifespan. Aspects of acquisition, maturity and loss.* Cambridge University Press. Cambridge, 202–226.
- Hyltenstam, Kenneth and Christopher Stroud** 1993. Second language regression in Alzheimer's dementia. **Teoksessa** Progression & regression in language. Sociocultural, neuropsychological & linguistic perspectives. Kenneth Hyltenstam and Åke Viberg (Eds.). Cambridge University Press. Cambridge, 222–242.
- Lakoff, George** 1987. Women, fire, and dangerous things: what categories reveal about the mind. USA: The University of Chicago Press.
- Martin, Maisa & Hannele Jönsson-Korhola** 1993 Amerikan-suomalaiset ja heidän kieliolonsa. **Teoksessa** Virtaranta, Pertti – Hannele Jönsson-Korhola – Maisa Martin – Maija Kainulainen, *Amerikansuomi. Tietolipas* 125. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 11–20.
- Martin, Maisa & Pertti Virtaranta** 1993. Siirtolaisten käsityksiä äidinkielestään ja englannista. **Teoksessa** Virtaranta, Pertti – Hannele Jönsson-Korhola – Maisa Martin – Maija Kainulainen, *Amerikansuomi. Tietolipas* 125. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 159–167.
- Pyykkönen, Anna-Leena** 1998 Kansankoti vastaan meidän Hilja. *Helsingin Sanomat* 4.10.1998 s. D1-2.
- Sharwood Smith, Michael A.** 1989 Crosslinguistic influence in language loss. **Teoksessa** Kenneth Hyltenstam & Lorraine K. Obler (toim.), *Bilingualism across the lifespan. Aspects of acquisition, maturity and loss.* Cambridge University Press. Cambridge, 185–201.
- Singleton, David** 1989 Language Acquisition. The Age Factor. *Multilingual Matters* 47. Multilingual Matters Ltd. Clevedon, England.
- Welters, B.** 1987. The attrition of foreign language skills: A literature review. *Applied Linguistics* 8, 22–38.

Viitteet

- 1 *Ensimmäinen polvi* viittaa tässä niihin, jotka olivat yli 15-vuotiaita muuttaessaan synnyinmaastaan. Heidän lapsensa ja alle 15-vuotiaana vanhempiensa kanssa muuttaneet lasketaan tavallisesti toiseen siirtolaispolveen, näiden lapset taas kolmanteen jne (ks. esim. Martin et al 1993, 13).
- 2 Esimerkki on poimittu Suomen yleisradion ruotsinkielisestä keskusteluohjelmasta.
- 3 Asenteiden muutosta kuvaa se, että ennen puhuttiinkin kielenhuollon sijaan oikeakielisyyden vaalimisesta.
- 4 Näistä käytetään termiä LWULT-kieli (Less Widely Used, Learned and Taught language).

Elämäkerta Kosovon pakolaisnaisen selviytymisen kuvaajana

Marja Lähde

Artikkeli perustuu tänä keväänä Oulun yliopistossa hyväksyttyyn kulttuuriantropologian pro gradu -tutkimukseeni ”Elämäkerrat selviytymisen ja elämänhallinnan kuvaajana – tutkimus viiden turvapaikanhakijana Suomeen saapuneen Kosovon albaaninaisen elämästä 1990-luvun Suomessa”. Tutkimukseni informantit ovat saapuneet Suomeen turvapaikanhakijoina vuosina 1990 ja 1991. Tällä hetkellä he asuvat perheineen eri puolilla Suomea. Pro gradu -tutkimuksessa olen käsitellyt informanttien elämäkertoja juonellisina kertomuksina juonittivistelmän avulla, ja täten luonut kuvauksen informanttien elämästä 1990-luvun Suomessa. Käsittelemässä artikkelissa hieman Kosovon albaanien kulttuuria sekä yhden turvapaikanhakijana Suomeen saapuneen Kosovon albaaninaisen elämäkertaa hänen itsensä kertomana.

Marja Lähden artikkeli perustuu hänen Oulun yliopistolle tekemäänsä pro gradu -tutkimukseen. Lähde on työskennellyt yli seitsemän vuotta pakolaisten vastaanottokeskuksessa Oulussa. Hän jatkaa opiskeluaan Oulun yliopistossa.

Albaanikulttuurin traditionaaliset elementit

Albaanikulttuurin traditiot ovat jaettavissa kolmeen eri elementtiin: klaanijärjestelmä, verikosto ja besa.

Klaani etenee patrilinearisesti ja on perimisjärjestykseltään sidottu miesten oikeuteen peria puolet omaisuudesta sekä talo. Sukulinja etenee eksogamisesti ja yhteisön ulkopuolelta tullut vaimo muuttaa yleensä asumaan miehen perheen luo. Tätä kautta kehittyneet suurperheet saattavat olla kooltaan jopa 100–150 hengen suuruisia. Suurperheet muodostavat sosiaaliseen vastavuoroisuuteen ja keskinäiseen solidaarisuuteen perustuvan yhteisön, jolla on myös poliittista ja yhteiskunnallista valtaa.

Verikosto ja sen säilyminen voidaan nähdä yleismaailmallisena ei-valtiollisten yhteisöjen sosiaalisenä laitoksena. Se on näin ollen riippuvainen sukulaisuudesta ja yhteisöllisyydestä. Traditio on säilynyt pisimpään vähiten teollistuneissa yhteisöissä, kuten esimerkiksi Albaniassa. Traditioon on sisällynyt hienovarainen säännöstö- ja sopimusjärjestelmä, joten se on toiminut osana yhteisön oikeusjärjestelmää.

Besa on lupaus, kunniasana, johon sisältyy vahvoja moraalisia arvoja. Se symboloi luotettavuutta ja uskollisuutta. Traditionaalisesti besa-lupaus on kattanut koko suurperheen ja besan antaja on aina ollut suvun päämies. Besa on ilmeisesti osa verikostotradition sovittelujärjestelmää. Besan rikkomisesta on seurannut rangaistuksena yksilön asettaminen yhteisön sosiaalisen vastavuoroisuuden ja keskinäisen solidaarisuuden ulkopuolelle.

Edellä esiteltyjen traditionaalisten elementtien ilmentyminen tämän päivän arkielämässä vaihtelee huomattavasti. Perheen merkitys albaanien arkielämässä on korostunut. Perhekasitys on ns. laajennettu perhe, joka pitää sisällään ns. ”*minun perheeni*” (puoliso ja lapset) lisäksi ”*oman perheeni*” (omat vanhemmat, omat sisarukset, vanhempien sisarukset ja heidän lapsensa) sekä vielä ”*puolison perheen*”, jolla tarkoitetaan puolison vastaavia perheenjäseniä. Vuonna 1971 keskimääräinen ydinperhekoko oli Kosovossa 6,6 henkeä, kun se muualla Jugoslaviassa oli vain 3,4 henkeä. Kosovon albaanien syntyvyys onkin Euroopan korkein: yli 25 lasta 1000 asukasta kohden vuodessa. Suuri syntyvyys ja suuri

perhekoko ovat yhdessä alueen huonon taloudellisen tilanteen kanssa osaltaan vaikuttaneet suureen nuorisotyöttömyyteen. Vuoden 1984 tilaston mukaan 70 prosenttia alle 25-vuotiaista Kosovon albaaneista oli työttöminä. Koko albaaniväestön työttömyys on Kosovossa erittäin korkea, noin 90 prosenttia. Suurperhejärjestelmään perustuva sosiaalisen ja taloudellisen vastavuoroisuuden periaate onkin Kosovon albaanien keskuudessa merkinnyt sitä, että siirtolaisina ja pakolaisina ulkomailla olevat perheenjäsenet ovat käytännössä pitäneet maakunnan taloutta yllä. Lisäksi ulkomailta lähetetyillä varoilla on kyetty ylläpitämään albaanikielistä koulujärjestelmää sekä terveydenhuoltoa.

Verikostotradition ja besan ilmiäiset eivät ole tämän päivän arkielämässä yhtä konkreettisia ja merkityksellisiä kuin suurperheiden. Besan, lupauksen, käyttö on tänä päivänä muuttunut koko suurperhettä koskevasta lupauksesta henkilökohtaiseksi lupaukseksi, silti sen sisältö ”sana, joka on kuin laki jota ei koskaan rikota”, on säilynyt samana. Besan merkitys on nuorten keskuudessa vähäisempi kuin aikuisväestön, ja sitä käytetään pääsääntöisesti vain positiivisena lupauksena.

Kosovossa kaupunkien ja maaseudun välinen kulttuuriero on erittäin suuri. Kaupunkilaisten asema onkin jo nykyisessä kriisitilanteessa ollut taloudellisesti kestävämpi, mikäli yhteydet maaseudulla asuvaan perheeseen ja sukulaisiin ovat kokonaan katkenneet. Kaupunkilaisten identiteetti on nuorta ja perustuu pääosin ennen nykyistä konfliktia

kehittyneelle Pristinän yliopiston ja muiden Jugoslavian alueellisten yliopistojen opiskelijoiden ja opettajien väliselle yli etnisten rajojen ulottuneelle verkostolle. Jugoslavian Liittotasavallan hajomiseen johtaneet tapahtumat katkaisivat nämä yhteydet kokonaan, ja tätä kautta suuren pettymyksen kokeneesta yliopistoväestöstä onkin yhdessä Mitrovican kaivostyöläisten kanssa muodostunut Kosovon albaanien nationalismin ydinjoukko.

Nainen albaanikulttuurissa

Traditionaalisesti albaaninainen asema ja paikka yhteisössä määräytyy joko isän tai myöhemmin aviomiehen kautta. Avioliiton solmimisen yhteydessä nainen siirtyy oman suvun piiristä miehen suvun piiriin katkaisematta kuitenkaan yhteyksiään omaan sukuunsa. Erityisesti maaseudun kylissä perheenäitien työssä käynti kodin ulkopuolella on vähäistä, sillä heidän vastuullaan on yleensä sekä ”oman perheen” että ”puolison perheen” hyvinvointi. Kosovon albaanit avioituvat pääasiallisesti oman etnisen ryhmän jäsenten kanssa. Avioliitto kestää yleensä koko elämän. Vaikka albaanikulttuurin traditionaalisten elementtien merkitys tämän päivän muussa arjessa onkin lähinnä symbolista, niin naisen asemaa kulttuurissa ne määrittävät yhä. Esimerkkeinä vahva morsiamen neitsyyden vaatimus sekä naisen kokonaisvastuu perheen hyvinvoinnista. Toisaalta nimenomaan naisen aseman suhteen kaupunkien ja maaseudun erot ovat suuria. Pristinän yliopistossa naisten elämä on hyvin samanlaista kuin

missä tahansa yliopistokaupungissa. Vaikka yleinen käsitys siitä, että ”albaanit ovat kansa, jonka miehet juovat kahvia ja naiset tekevät kaiken työn”, pitääkin yhä usein paikkansa.

Kosovon albaanit ja islam

Suurin osa Kosovon albaaneista on islaminuskaisia, roomalaiskatoliseen kirkkoon heistä kuuluu vain noin 50 000 henkeä. Toisaalta Kosovon albaanit ovat vahvasti maallistuneita. Islam on Kosovossa Ottomaanien perua, ennen sitä Kosovon albaanit olivat pääsääntöisesti katolisia. Ottomaanien valtakausi alkoi Balkanilla 1400-luvun alussa ja jatkui seuraavat viisisataa vuotta. Islamilaisuuden leviäminen Kosovon albaanien keskuuteen 1450-luvulta eteenpäin loi omintakeisen yhdistelmän islamilaista lainsäädäntöä ja alueen traditionaaliseen klaanijärjestelmään perustuvia oikeuskäytäntöjä.

Vaikka Kosovon alueella on aina asunut monia eri etnisiä ryhmiä kuten valakkialaisia, romaaneja, juutalaisia ja turkkilaisia, niin kuitenkin olennaisin ja samalla ongelmallisin tekijä Kosovon albaanien identiteetissä ja omanarvon tunnossa on tänäkin päivänä albaanien ja serbien välinen suhde. On sanottu, että Jugoslaviassa kaikki on alkanut Kosovosta ja kaikki tulee myös sinne päättymään.

”Voi olla, että lasten takia meidän aikuistenkin on pakko jäädä Suomeen”

Seuraavan elämäkertakertomuksen informantti on syntynyt maal-

la, mutta muuttanut jo lapsena kaupunkiin. Isä on ollut lähes koko informantin lapsuuden ajan kauempana, Belgradissa työssä. Isän ja mummon yhtäaikainen kuolema on muuttanut ratkaisevasti informantin lapsuutta.

Haastatteluvuosi 1992:

”...Lapsuuden ensimmäiset vuodet mä asuin maalla, kylässä. Viisijaksikuusivuotiaana me ollaan muutettu Pristinan lähelle yhteen kaupunkiin. Me muutettiin sen takia, että eno oli siellä töissä. Isä oli Belgradissa töissä. Me ollaan eletty oikeastaan koko elämä ilman isää, koska isä oli Belgradissa hyvin kaukana työssä koko ajan. Me ollaan eletty äidin, mummon ja enon kanssa. ... Mulla on neljä veljeä, ei siskoja. Mä olen perheen vanhin lapsi. Sitten vuonna 1969 isä tuli lähemmäksi asumaan, silloin hänen luo oli vain 15 kilometrin matka. Se oli kaikkein onnellisinta aikaa. Kun silloin me ollaan oltu koko perhe yhdessä. Sitten kaksi vuotta myöhemmin meille on tapahtunut kaikkein vaikein asia. Sillä sekä isä että mummu on otettu meiltä pois onnettomuudessa maaliskuussa 1971. Sen jälkeen me on eletty äidin kanssa, joka on yrittänyt pitää meistä huolta.

... Se oli hyvin surullinen aika, ja koska mä olen perheen vanhin lapsi niin multa odotettiin, että mä jotenkin pelastan tilanteen. Kun ei ollut isääkään. Me elettiin isän jättämällä eläkkeellä ... nuorin veli on ollut ainoastaan kuuden viikon ikäinen, kun isä kuoli. Äiti oli ainoastaan 28 vuotias. Äiti on mennyt naimisiin 18 vuotiaana. Sen kymmenen vuoden aikana kun äiti oli naimisissa on

hän synnyttänyt viisi lasta. ... Koulussa mä olen aina ollut erittäin hyvä oppilas. Peruskoulun jälkeen mä olen käynyt vielä neljä vuotta keskikoulua.

... Vuonna 1981 me mentiin asumaan sedän luo, ja siellä oli myöskin isoäiti. Ne piti huolta meistä. Me alettiin myös rakentamaan omaa taloa, kun isä oli jättänyt meille maapalan. Se talo tuli kyllä valmiiksi, ja ne (sukulaiset) kaikki asuu nyt siinä. Mä luulen, että tämä aika oli mulle vaikeata sen vuoksi, kun mä olin vanhin, ja mun piti huolehtia niin monista asioista.

... Lukuvuonna 1979 mä olen kirjoittautunut Pristinan yliopiston lääketieteelliseen tiedekuntaan. Taloudellisesti se aika on ollut hirvittävän vaikeata, sillä me ei saatu minkäänlaista taloudellista apua opiskeluun. Ja Pristinassa, missä mä opiskelin, niin siellä meitä albaaneja kohdeltiin muutenkin huonosti. ... Kun mä sain lähtea yliopistosta, niin mun papereihin pistettiin punainen merkki. Sillä punaisella merkillä mä en olisi pystynyt hakeutumaan mihinkään enää sen jälkeen.

... Mä lopetin opiskelun vuonna 1984. ... Se aika meni oikeastaan kotona ollessa, auttamalla veljiä, tekemällä kaikki koti työt ja muuta sellaista. ... Mä hain koko ajan töitä, enkä saanut mitään valtion töitä sen punaisen leiman takia, ja yksityiset ei uskaltanut ottaa mua samasta syystä. Eikä mulla ollut mitään muuta mahdollisuutta kuin nostaa kädet ylös ja hyväksyä tilanne.

... Sitten mä menin naimisiin vuonna 1990 ... Mä en olisi koskaan halunnut jäädä siihen tilanteeseen, että mä jään kotiin. Mutta

mä olin tilanteessa, jossa mun hartioidelle tietenkin tuli kaikki. ... Mies oli menettänyt työpaikan, ja hänellä meni kaikki aika siihen kun kulki paikasta toiseen hake-massa edes jonkinlaista työtä. ... Kyllä se on siellä ihan normaali tapa, että mennään ensin nimenomaan anopin luo. Jos sä et mene ja asut esimerkiksi yksin lapsen kanssa niin kyllä susta ruvetaan puhumaan kaikenlaista, että minkä takia se ei mene. Tietysti me nuoremmat ihmiset haluaisimme elää omaa elämää ja tehdä niin kun me halutaan, mutta ei se oikein vielä käy. Sillä aina tulee ikäviä puheita siitä, ettei me pidetä huolta vanhuksista tai jotain. ... Mun tehtävänä oli myös pitää huolta näistä vanhemmista ihmisistä, ja tietysti pitää huolta omasta lapsesta.”

Pakolaisuuden syyt

Informantti kertoo pakolaisuuden johtuvan toisaalta aviomiehen saamasta kutsusta armeijaan, mikä merkitsi käytännössä joutumista Kroatiaan sotaan, ja toisaalta hänen omista syrjäytäkokemuksistaan mielenosoituksissa opiskeluaikoina ja synnytyssairaalassa.

Haastatteluvuosi 1992:

”... Maaliskuussa 1981 me ollaan myös osallistuttu näihin mielenosoituksiin. Mielenosoitukset alkoivat siitä, kun me haluttiin vaan saada paremmat olot opiskelijoille. Mutta siinä kävi niin, että meidät vaan leimattiin joksikin muuksi. ... En mä ole koskaan vankilassa ollut. Pari kolme kertaa mut on viety kuulusteluihin poliisin luo. ... Vuonna 1991 mun mies

on saanut kutsun tai määräyksen, että on lähdettävä Kroatiaan so- taan. Syyskuussa 1991 mä olen synnyttänyt.

Se, että mä olen synnyttänyt, se tuntuu kuin unelta. ... Sinä päivänä kun mun piti synnyttää, niin me mentiin yhdellä ystävän autolla sairaalaan. Siellä sairaalassa ne ei kuitenkaan suostuneet ottamaan mua edes vastaan. Siinä meidän autossa oli mukana mies ja anoppi. Meidän piti keksiä joku muu paikka minne mennä ... Siellä (sairaalassa) mä sain yhden piikin, joka vähän auttoi mua näihin kipuihin. Mulla oli voimakkaat kivut, supistukset jo. Mä sainoin, että mä synnytän ihan minä hetkenä hyvänsä. Mutta ne sanoivat, että kyllä sulla on aikaa. Ja niin mä synnytin käytävällä. Mä kannoin itse lapsen pois, sitten myöhemmin. Mulla oli hame päällä, ja itse mä kannoin lapsen sinne synnytyssaliin, jossa napanuora katkaistiin. ... Tätä sairaala on sellainen sairaala, johon ei ylipäätään jätetä ensisynnyttäjiä lainkaan. Sen takia ne ei ottaneet mua, mutta antoivat mulle kuitenkin lähetteen mukaan.

Mutta mun olisi pitänyt mennä Pristinaan, ja sinne mulla ei olisi mitään asiaa. Sinne ne ei huoli ollenkaan albaaneja, siinä sairaalassa ne käännättää heti ulos, se on serbien käsissä koko sairaala. Pristinassa on tapahtunut kaikenlaisia, ja ne ei ole pelkkiä puheita, vaan todella tosiasioita, mitä siellä tapahtuu. ... Mä muistan, kun mä olen itse noston sen lapsen lattialta ja vienyt sen synnytyssaliin, ja antanut jollekin. Sen jälkeen mä en muista mitä tapahtunut. ... Mä olen jäänyt sinne sairaalaan kolmeksi päiväksi. ... Mä

en saanut siellä sairaalassa yhtään mitään, en mitään esimerkiksi kuumeseen tai pumpulia tai terveyssiteitä tai kerta kaikkiaan mitään. ... Edes lasta ne ei sen kolmen päivän aikana kertaakaan pesseet. Lapsen pää oli ihan kuivuneessa veressä, kun sitä ei oltu pesty koko aikana synnytyksen jälkeen.

... Se oli todella sellainen tunne, niinkuin mä olisin päässyt vankilasta, kun mä pääsin sieltä sairaalasta. Kun mä pesin ensimmäisen kerran sen lapsen, niin se oli kuin se olisi vasta herännyt elämään, se lapsi. Se lapsi syntyi yli kolme-kiloisena ja se oli näinä kolmena päivänä menettänyt 200 grammaa painostaan. ... Se, että kun nämä serbihoitajat toi niitä lapsia, niin ne keräsi niitä kuin jotakin puuhalkoja. Viisi tai kuusi lasta kerralla käsivarrelle.

... Mies matkusti jo aikaisemmin heti lapsen syntymän jälkeen. Mies ei voinut enää olla kotona, kun ne rupesi sitä jahtaamaan. ... Sairaalasta mä menin anopin luona. Meillä on tapana, että synnytyksen jälkeen asutaan äidin tai anopin luona. ... Mieheni oli lähtenyt heti sen synnytyksen jälkeen, kun hänelle tuli jo ennen lapsen syntymää se kutsu sinne armeijaan. Kyllä mä tiesin, että mies lähtee Suomeen. Sillä hänellä ei ollut mitään muuta mahdollisuutta, ja hänellä on veli täällä. ... Mä en tiennyt mitä mä olisin tehnyt siinä vaiheessa. Heti kun mä sain hommattua passin, niin mä lähdin perässä.”

Pakomatka

Pakomatkan järjestelyt tuottivat kotimaassa jonkin verran ongel-

mia, mutta itse matka meni ongelmitta.

Haastatteluvuosi 1992:

”... Mä elin neljä kuukautta ilman miestä, niin kuin mun äiti oli elänyt kun isä oli muualla työssä. Mä koin sellaista syvää surua ja yksinäisyyttä koko ajan. ... Mulla oli passi tyttönimellä, ja mulle sanottiin ettei sillä pysty matkustamaan, koska lapsella oli isänsä sukunimi. ... Mun piti aloittaa passin hankkiminen siitä, että mä hankin uuden henkilöllisyystodistuksen jne. Siellä meillä tällaiset asiat tapahtuu todella hankalasti, ja vie paljon aikaa. Tämä kaikki tuli maksamaan mulle todella paljon. Se passin hankkiminen tuli maksamaan mulle noin 1000 Saksan markkaa. Onneksi sekä äiti, että anoppi olivat mua auttamassa. ... Mun lähdön tiesi kaikki läheisimmät. Me pidettiin läksiäiset, ne oli niin kuin meitä olisi haudattu saatettu. Meille on tuttuja Itävalta, Saksa ja Ruotsi, mutta Suomi on jotain sellaista mistä kukaan ei tiennyt mitään. Kaikkien oli vaikeaa kuvitella että joku lähtee sinne.

... Tämä meidän matkan alku kotikaupungista Makedoniaan oli hankalinta. Mun piti koko ajan peitellä, että mulla on passi mukana, sillä kaikki tiet oli suljettu Kosovosta Makedoniaan asti. Siksi ettei me, albaanit, päästäisi lähtemään. Koko matka oli täynnä tiesulkuja ja aina meidät pysäytettiin ja kysyttiin minne me ollaan menossa. Mulla oli mukana yhden ystävättären osoite Makedoniasta, ja vaan yksi laukku jossa oli lapselle jotain ja itselle jotain pientä. Mä en olisi uskaltanut kuljettaa enempää mukana. Mä sainoin vaan, että me mennään

tapaamaan ystävätärtä, ja sillä lailla me päästiin.

... Mä ajattelin, että mä menen sellaiseen paikkaan missä mä olen turvassa. Mutta ajatus siitä mihin mä jätin omaiset, se toi turvattomuutta. Siellä elämä oli vaarallista ja pelottavaa, sillä koko ajan saa pelätä henkensä edestä poliisia tai sotilaita. ... Nyt ei ollut kysymys vaan mun omasta elämästä, vaan myös mun mieheni ja lapseni elämästä. Ja jos mä olisin menettänyt ne, niin mä olisin menettänyt kaiken.

... Mä tulin lentäen Makedoniasta Sveitsiin. Mulla on yksi serkku siellä, jonka luona mä olin pari kolme päivää. Sen jälkeen mä olen lentänyt Helsinkiin, jossa mies odotti. Miehen veli oli Helsingissä, ja me oltiin siellä ensiksi. ... Suomeen tulo oli pelottavaa. Mä en osaa suomen kieltä enkä englantia enkä mitään. Mä pelkäsin, että miten mä selviän siitä tulista läpi. Kaikki meni kuitenkin ihan hyvin. Multa kysyttiin vaan minne mä olen menossa, ja mä näytin mun miehen veljen osoitteen ja se riitti. Me päästiin heti menemään. ... En mä ollut koskaan edes ajatellut, että mä joutuisin tällaiseen tilanteeseen pyytämään turvapaikkaa. Musta tuntui, että mä olen käynyt sen koko jutun läpi niin kuin unessa. Mä en oikein tiedä miten se meni.

... Me asuttiin ensin kaksi kuukautta Etelä-Suomessa vastaanottokeskuksessa, siellä meillä oli valmis ruoka. Mä en pystynyt tekemään mitään itse. Aina kun tuli tilaisuus, niin me haluttiin tehdä sitä omaa ruokaa. Täällä me tehdään kaikki pitasta lähtien itse, ja muutenkin samanlaista ruokaa kuin kotona.”

Elämää vastaanottokeskuksessa

Vastaanottokeskuksen elämää leimaa toisaalta kiitollisuus turvallisuuden vuoksi, toisaalta tuntuu turhautavalta. Lisäksi informantti kokee, että suomalainen järjestelmä on leimannut hänet negatiivisesti.

Haastatteluvuosi 1992:

”... Mutta kuitenkin Suomessa tilanne on se, että ainakin jompikumpi käy töissä yleensä. Myöskin suomalaisilla on erilaista se kun on viikonloppu, mutta meille on jokainen päivä aivan samanlainen. Hermoille se ei ole tietenkään hyvä tee, tämä tilanne. ... Me ollaan todella kiitollisia Suomelle, ja me ollaan kauhean kiitollisia koko tälle systeemille ... kuitenkin me tunnetaan, että me ollaan ulkomaalaisia. Eikä tilanne ole meille mitenkään helppoa. Me tunnetaan kuitenkin kokoajan, kun me mennään kaupunkiin tai jonnekin, että meitä katsotaan ja seurataan jotenkin erilailla kuin muita ihmisiä. Ehkä yksi asia mikä sattui, oli se kun näihin lastenvaunuihin piti merkitä keskuksen merkki. Että meidät huomataan vielä herkemmin. Meihin se todella kyllä koskee, kun meidät on merkitty jopa lastenvaunuissa, ja meidät huomataan heti. ... Tuntuu kuin meidät olisi merkattu.”

Haastatteluvuosi 1998:

”... Kun olimme siellä vastaanottokeskuksessa tuntui, että kaikki loppuu.”

Sota, hätä ja syyllisyys

Kotimaan tapahtumat ja sota ovat osa informantin arkea niin vuo-

den 1992 kuin vuoden 1998 haastatteluisa.

Haastatteluvuosi 1998:

”... Enemmän mun mielessä liikkuu, ja on Kosovon tapahtumat ... mä pelkään, että siellä tulee tapahtumaan vielä pahempaa mitä on tapahtunut Kroatiassa ja Bosnia Hertzegovinassa. Mun mielestä on käsittämätöntä, että meidän aikana voi jotain tällaista tapahtua. Pahinta on se kun näkee uutisia, niin menee koko yö ettei saa nukuttua. ... Kyllä puhelimitse ja kirjeitse olen sinne yhteydessä. Puhelinlasku on kyllä paljon. ... Nyt on jo vähän rauhallisempaa, mutta alussa ja ne alkuvuokot oli ihan kauheita. Me emme voineet nukkua ollenkaan. Mitä huomenna tapahtuu ja kuinka käy? Joka aamu minä yritin ottaa yhteyttä sinne sukulaisiin, että onko jotakin uutta tapahtunut. ... Vain minun enon poika on haavoittunut. Hän on elossa, mutta he ovat joutuneet pakenemaan Bosnian puolelle. Hän oli ollut kolme vuorokautta metsässä, ja siellä oli häntä hoidettu. Hän oli haavoittunut vatsaan. En tiedä kuka oli auttanut, mutta onneksi hän oli päässyt pakolaiseksi Bosniaan ja saanut myös sairaalahoitoa. Sellainen oli enon pojan tarina.

... Minulla on vain ruumis, keho, täällä Suomessa ja koko ajan ajatukset on siellä kotona. ... Vanhempi tytär tietää enemmän Kosovosta. Hän on jo koulussa, ja hän kyllä ymmärtää mikä on tilanne. ... Nuoremmat ovat vielä pieniä. Mutta vanhempi tytär sanoi yhtenä päivänä, kun oli kuulut uutisista, että nyt serbit lähtee pois Kosovosta. Hän kyllä ymmärtää, ja tietää.”

Kuntaan sijoittuminen

Perhe on asunut samassa pienessä keskisuomalaisessa maalaiskunnassa koko kuntasijoituksen jälkeisen ajan. Alussa oli hieman hankalaa, sillä kunnan ensimmäisinä pakolaisina perhe on joutunut kohtaamaan paljon ennakkoluuloja ja tietämättömyyttä.

Haastatteluvuosi 1998:

"... Vuoden 1993 toukokuussa. Ensin tuonne syrjäkylälle, jossa olimme yhden vuoden ja sitten muutimme tänne kirkonkylälle. ... Yli kolme vuotta ollaan asuttu täällä kirkolla ... Täällä oli vähän vaikeaa, kun olimme ensimmäisiä ulkomaalaiset tässä kunnassa. Kunta ei ollut tutustunut ulkomaalaisten kanssa työskentelyyn. Mutta se meni pikkujhljaa, ja kaikki järjestyi. Nyt on kaikki hyvin. ... Kuten sanoin, että me olimme ensimmäiset ulkomaalaiset täällä. Ja he (suomalaiset, kuntalaiset) myös itse sanoivat, että kaikki meni paremmin kun he ja me olimme tutustuneet. He sanoivat, että he olivat kuulleet, että me olemme muslimeja. He ajattelivat, että meillä olisi erilaiset vaatteet ja olisimme enemmän erilaisia, eri kulttuuri ja, että se näkyisi. Ja sitten olimmekin aika paljon samantlaisia kuin he. He pitivät meidän ruuasta. Me olemme ehkä vilkkaampia kuin suomalaiset, mutta. Nykyään myös he haluavat, että olemme täällä."

Turistimatka kotimaahan

Informantti on käynyt Suomesta Kosovossa kerran lasten kanssa. Aviomies, joka ei ole voinut käydä kotimaassaan, on luonut mie-

lessään kuvan "onnelasta", jossa kaikki on hyvin ja mahdollista – edes päivittäiset uutiset eivät ole rikkoneet tätä mielikuvaa.

Haastatteluvuosi 1998:

"... Minä olen käynyt kerran kolme vuotta sitten, ja minun äiti on käynyt kaksi kertaa täällä. Miehen isä on käynyt kerran, viime kesänä, täällä. ... Olin yksin, lasten kanssa. Minä menin Bulgarian kautta sinne. ... Olin siellä kaksi kuukautta, ja lasten kanssa on raskas matka. Olin yksin ja tämä kolmas tyttö oli vain yhden kuukauden ikäinen silloin. Ja ajattelin, etten enää mene yksin ja toivon, että tulee rauha ja menemme yhdessä. ...

(Mies puhuu:) Minun isä ei tykännyt, mutta hänen äiti tykkäsi olla täällä. Sanoin isälle, että jäisi tänne, mutta hän ei halunnut. Lähti vain takaisin. Hän haluaa kuolla omassa maassa. ... Meillä on Kosovossa vanha historia serbien kanssa, mutta koskaan emme ole sopineet yhteen. Aina on ollut ongelmia. He ovat halunneet aina meille pahaa. Me olemme tehneet paljon töitä koko Jugoslavian alueella, erittäin paljon, me kosovolaiset. ... Meillä on siellä kaikilla mahdollisuus tehdä töitä maan hyväksi. On valtion työt, tai yksityiset työt. Eli siellä on sellainen luonto, että kaikilla on mahdollista löytää jotakin työtä. Ajattele kymmenen kuukautta on kesää, ja vain kaksi kuukautta lunta talvela. Ilmasto on erittäin hyvä. Eli jos haluaa tehdä töitä, niin sitä on pihalla pihatöitä ja sisällä sisätöitä. Kosovo on superrikas maa ja siellä on superhelppoa tehdä rahaa, jos haluaa tehdä töitä. Vain ihan tyhmät ja laiskat eivät onnistu.

Jos vähän yrittää niin on helppo elää siellä."

Etninen identiteetti ja sen ylisukupolvinen ulottuvuus

Perhe pitää etnisen identiteetin säilyttämistä erittäin tärkeänä. Perhe kokee tärkeimmiksi identiteetin ilmenemismuodoiksi albanian kielen ja ruokaperinteen. Vanhemmat odottavat tyttäriensä tulevaisuudessa avioituvan oman etnisen ryhmän jäsenten kanssa.

Haastatteluvuosi 1998:

"... Lapset puhuvat keskenään omaa kieltä. Nykyään lapset puhuvat koko ajan ulkona suomen kieltä. Aina kun puhun puhelimessa Kosovoon niin sukulaiset ihmettelevät, että mitä kieltä te kotona puhutte, kun lapset vastaavat puhelimeen suomeksi, ja eivät osaa puhua enää albaniaa. Meitä ei ole paljon ja se olisi tärkeää, että olisi enemmän ja oma kieli säilyisi. ... Keskenään lapset puhuvat helposti suomea. Ehkä se on helpompaa kuin käyttää äidinkieltä. ... Tällä hetkellä koulussa on vain kolme albanian kielistä lasta. ... Mä yritän myös kotona opettaa kieltä, että lapset oppisivat ainakin aakkoset. Meidän aakkoset ovat melkein samantlaiset kuin suomen kielessä. ... Tällä hetkellä, kun vanhin tytär on ensimmäisellä luokalla, niin minä en opeta albaniaa hänelle. Kun olen ajatellut, että lienee parempi jos hän vain suomen kielistä opetusta ettei mene sekaisin. ... Minä yritän koko ajan opettaa albaniaa, mutta he sanovat joka toisen sanan suomeksi, ja joka toisen albaniksi. ... Minä ajattelen, että nyt

heille on tärkeämpää oppia suomen kieltä kuin albanian kieltä, sillä päiväkodissa ja koulussa kuitenkin käytetään suomea, ettei tule siellä ongelmia kielen kanssa.

... Uskonto on, myös opettaja on kysynyt multa, että miten uskontotuntien kanssa tehdään. Mutta minä en halua, että tytär jää yksin pois tunnilta. Mä sanoin, että hän voi osallistua tunnille. Uskonto kuin uskonto. Mikään uskonto ei opeta pahaa, kaikki yrittävät opettaa hyvää. Meidän uskonto on muslimi uskonto, mutta meillä se ei ole vahva. Toivomme vain, että jokainen uskoo. Jumala on ja pitää uskoa. Ei pidä erottaa ihmisiä, olemme kaikki samanlaisia. Myöskään lapsia ei pidä erotella, että tämä on kristinuskosta ja tämä islamista.

... Sama asia koskee myös ruokaa. Tietenkään emme käytä sianlihaa täällä kotona. Me olemme täällä Suomessa niin emme halua, että me määräämme kuinka asiat on. En halua, että koulussa on erottelua tai että minä määrään mitä minun lapsi syö, tai ei syö. Siellä kaikki saavat syödä sitä mitä muutkin syövät. ... Meillä on meidän ruoka vielä nyt. Mutta minä olen huomannut, että lapset tykkää enemmän suomalaisesta ruuasta. Enemmän perunoista ei riisistä, joten minä yritän tarjota myös sitä mitä he haluavat syödä.

... Tytöt kuin tytöt. Tämä asia on meidän kulttuurissa erilainen, eli se tilanne kun tytöt kasvaa. En tiedä, kenen kanssa menevät naimisiin sitten. ... Ei sillä ole väliä, onko lapsi tyttö tai poika. Mutta haluamme, että kumppani on omaa kansallisuutta, omaa ryhmää. Täytyy mennä naimisiin

oman kansallisuuden kanssa.”

Tämänpäivän arkielämä

Informantin arki on tänä päivänä perheen ja kodin hoitamista aviomiehen käydessä töissä. Aviomies on jo viidettä vuotta samassa työpaikassa. Perheen neljä tytärtä ovat syntyneet lyhyin väliajoin, joten informantti ei ole osallistunut suomen kielen kurssille kuin vasta kolme kuukautta. Perheen asunto-olot ovat kohtuulliset, mutta näin suurelle perheelle ei ole tarjolla riittävän suurta vuokra-asuntoa.

Haastatteluvuosi 1998:

”... Ei lehtiä ei lueta niin paljon, mutta TV:n uutiset ja elokuvat on oikein hyviä täällä Suomessa. Ilalla kyllä katsotaan satelliitin kautta uutisia kotimaasta.”

Tulevaisuus

Tulevaisuutta leimaa ajatus paluusta kotiin. Toisaalta arjen realiteetit antavat viitteitä toiseltaisesta mahdollisuudesta.

Haastatteluvuosi 1998:

”... Olen ajatellut niin, että jos siellä tulee rauha niin sitten heti minä haluan muuttaa sinne takaisin. ... Minä mietin koko ajan, että voisi palata sinne. Minun paras multa on kotimaan multa. Me olimme samanlaisia kansalaisia kaikki, jokainen kukka haluaa omaan multa. ... Olemme päättäneet mennä takaisin. ... Minä en usko, että kukaan kosvolainen jää tänne Suomeen. ... Me olemme valmiita lähtemään takaisin, me aikuiset, en tiedä miten lapset. Jos kuluu oikein pitkä aika täällä,

niin on vaikea sanoa, mikä on lasten tilanne. ... Voi olla, että lasten takia myös meidän aikuisten on pakko jäädä tänne Suomeen. Voi olla, että jos olemme täällä pitkään ... aika kuluu nopeasti. Nyt ei huomaa missä on kahdeksan vuotta. Katsotaan ... Mutta mieli on siellä, ja paluussa. Emme tiedä mitä meille tapahtuu. Haluaisimme palata, mutta emme ikinä maailmassa unohda sitä apua minkä suomalaiset ovat meille antaneet.”

Lopuksi

Niin esimerkkinä olevan kuin muidenkin tutkimuksessani mukana olleiden elämäkertojen perusteella voidaan olettaa, että näiden Kosovon albaaninaisten selviytymisen ja elämänhallinnan peruselementit nojautuvat vahvasti heidän omaan kulttuuriinsa ja sen traditioiden säilyttämiseen sekä siirtämiseen seuraavalle sukupolvelle. Sen tärkeitä tavoitteita ovat

- Kosovon albaanien historian ja traditioiden välittäminen seuraavalle sukupolvelle
- yhteyksien säilyttäminen oman perheen ja suvun jäsenten välillä
- äidinkielen säilyttäminen
- oman etnisen ryhmän jäsenten välisen kontaktin säilyttäminen
- kulttuurisen normijärjestelmän säilyttäminen, erityisesti lasten ja vanhempien välisessä suhteessa.

Toisaalta on huomattava, että tämänhetkinen Kosovon tilanne ei voi olla vaikuttamatta elämäkertakertomuksien painotuksiin. On selvää, että kotimaan katastrofi sekä huoli omaisten ja sukulaisten koh-

talosta vaikuttaa häiritsevästi niin informanttien kuin kaikkien Suomessa asuvien Kosovon albaanien kotoutumisprosessiin.

Lähteet

- Backer, Berit, 1992 a:** Albansk kultur og tradisjon. *Teoksessa:* Albanerne i Jugoslavia. R. Elise & B. Johansen (toim). Utlendingsdirektoratet. Oslo.
- Backer, Berit, 1992 b:** Albansk dagligliv. *Teoksessa:* Albanerne i Jugoslavia. R. Elise & B. Johansen (toim). Utlendingsdirektoratet. Oslo.
- Elise, R. & Johansen, B., 1992:** Kosovos albanere i dag. *Teoksessa:* Albanerne i Jugoslavia. R. Elise & B. Johansen (toim). Utlendingsdirektoratet. Oslo.
- Lautela, Yrjö; Palo, Jyrki, 1992:** Jugoslavia – kansakunta, jota ei ollut. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Logoreci, Anton, 1977:** The Albanians. Europe's forgotten survivors. The Garden City Press Limited. Letchworth.
- Malcolm, Noel, 1998:** Kosovo. A Short History. Macmillan Publishers. Ltd. London.
- Marmullaku, Ramadan, 1975:** Albania and The Albanians. Hurts & Company. London.
- Mollesland, Svein, 1992:** Kosovo – bakgrunn for dagens konflikt. *Teoksessa:* Albanerne i Jugoslavia. R. Elise & B. Johansen (toim). Utlendingsdirektoratet. Oslo.
- Poulton, Hugh, 1991:** The Balkans. Minorities and States in Conflict. Minority Right Publications. London.
- Poulton, Hugh; Vickers, Miranda 1997:** The Kosovo Albanians: Ethnic Confrontation with the Slav State. *In:* Muslim Identity and The Balkan State. Hugh, Poulton; Suha, Taji-Farouki (toim). Hurst & Company. London.
- Pritchett Post, Susan E., 1998:** Women in Modern Albania. McFarland & Company Inc. London.
- Salminen, Outi, 1997:** Entisestä Jugoslaviasta tulleiden pakolaisten kotoutuminen. "Täällä on kaikki hyvin, mutta..." STM selvityksiä 1997:9. Helsinki.
- Sjöblom, Outi, 1997:** Ulkomaalaisen kohtaaminen. Oy Edita Ab. Helsinki.

Siirtolaisuusinstituutin www-sivut kiinnostavat

Siirtolaisuusinstituutilla on ollut omat www-sivut internetissä vuoden 1997 lopulta lähtien. Niiden suosio on kasvanut tasaista tahtia. Vuoden 1999 viiden ensimmäisen kuukauden aikana sivuille on otettu yhteyttä yli 18 000:sta internetissä olevasta tietokoneesta eli keskimäärin 120 yhteydenottoa joka päivä. Samasta koneesta otetut yhteydet on huomioitu vain yhden kerran. Instituutin oman henkilökunnan käynnit eivät myöskään sisälly lukuun. Yhteydenottoja on ollut ympäri vuorokauden jokaisena tuntina. Yöaikaan liikkeellä ovat olleet etupäässä Pohjois-Amerikan suomalaiset.

Pääasiallisimpia kävijöitä ovat tutkijat, opiskelijat, koululaiset, sukututkijat, toimittajat ja viranomaiset sekä muut työnsä puolesta muuttoliiketoiminnan kanssa tekemisiin joutuvat. Vaikka osa kävijöistä on ilmeisesti tullut sivuille sattumalta jonkun "hakukoneen" kautta, on huomattava osa kävijöistä joka tapauksessa nimenomaisesti etsinyt sivuilta löytyvää tietoa. Tämä on pääteltävissä eri sivujen selausmääristä.

Siirtolaisuusinstituutin www-sivut löytyvät osoitteesta: <http://www.utu.fi/erill/instmigr/>

Sao Paolon siirtolaismuseo kertoo kolme miljoonaa tarinaa

Vuosituhaten vaihteessa tulee kuluneeksi 500 vuotta siitä, kun Pedro Cabralia otti ensimmäisen osan Brasiliasta Portugalin kruunulle. Eurooppalaisten tullessa Brasiliassa oli noin neljä miljoonaa intiaania. Rannikoille syntyi lähinnä Etelä-Euroopasta lähtöisin olleiden maahanmuuttajien siirtoloita, joissa harjoitettiin sokerin ja puuvillan viljelyä orjien avulla. Sokerin valtakauden jälkeen koitti kullin ja timanttien aika 1700-luvulla.

Napoleonin sotien jälkeen Brasilia irtautui Portugalista vuonna 1822. Vuosisadan puolivälissä Brasiliassa alkoi kahvin aikakausi. Eurooppalaisia muutti maahan, ja Afrikasta tuotiin kaikkiaan 3,5

miljoonaa orjaa 1800-luvun puoliväliin mennessä. Orjiksi otettiin myös intiaaneja. Vuoden 1871 lain mukaan orjien lapset syntyivät vapaina, ja vuonna 1888 orjuus lakkautettiin.

Vuonna 1872 maan väkiluku oli 10 miljoonaa. Voimakkaasti kehittyvä talous tarvitsi työvoimaa, jota saatiinkin siirtolaisten avulla eri puolilta maailmaa. Siirtolaisia saapui erityisesti Santoksen satamaan, mistä heidät kuljettiin junalla Sao Paolon vuonna 1886 rakennettuun valtavaan vastaanottokeskukseen. Rakennus oli suunniteltu ottamaan vastaan 3 000 siirtolaista kerrallaan, mutta enimmillään sinne majoitettiin jopa 8 000 maahanmuuttajaa.

Sao Paolon siirtolaiskeskuksen kautta tuli kaikkiaan kolme miljoonaa siirtolaista vuosina 1886-1978. Tähän joukkoon kuului myös runsaasti skandinaavisia siirtolaisia, joukossa paljon suomalaisiakin, erityisesti Pohjois-Ruotsista 1890-luvulla lähteneitä. Vuoden 1978 jälkeen talo toimi muualta Brasiliasta Sao Paoloon tulleiden ihmisten vastaanottokeskuksena, kunnes v. 1993 siitä päätettiin tehdä siirtolaismuseo. Osa valtavasta rakennuksesta toimii nyt katulasten sosiaalitalana.

Sao Paolon museo avattiin yleisölle v. 1995, ja se tuo mieleen kuuluisan Ellis-saaren siirtolaismuseon New Yorkin edustalla.

Sao Paolon v. 1886 rakennetusta siirtolaisten vastaanottokeskuksesta tehtiin siirtolaismuseo v. 1995.

Siirtolaiset saapuivat junalla Santoksen satamasta Sao Paolon vastaanottokeskuksen vieressä olevalle asemalle. Nykyään juna kuljettaa museon alueella liikkuvia matkailijoita. – *Olavi Koivukangas.*

Sao Paolon siirtolaimuseossa on runsaasti valokuvia ja esineistöä muistona siirtolaisten alkuvaiheista uudessa kotimaassaan. – *Olavi Koivukangas.*

Valokuvausuurennoksin ja runsaalla esineistöllä kerrotaan brasilialaisesta yhteiskunnasta 1800-luvun lopulla ja siirtolaisten saapumisesta uuteen kotimaahansa. Sao Paolon museo sijaitsee vanhan asemarakennuksen vieressä, ja aseman ykkösrailiteella on Santoksesta Sao Paoloon siirtolaisia kuljettanut juna. Vuosisadan alun siirtolaisjuna liikkuu vuodelta 1927 olevan höyryveturin voimalla kuljettaen siirtolaimuseossa vieraillevia asema-alueella. Vuonna 1998 siirtolaimuseossa kävi 24 000 henkeä, ja tänä vuonna matkailijoiden virta on nous-

sut 6 000–7 000 henkilöön kuukaudessa.

Museossa on 18 varsinaista työntekijää sekä lisäksi vartijat ja siivoushenkilökunta. Sao Paolon siirtolaimuseo poikkeaa monista muista museoista siinä, että vierailijoilta ei oteta pääsymaksua.

Museon yhteydessä on myös kirjasto ja arkisto, jotka ovat tutkijoiden käytössä. Tiedot vuosina 1882–1907 saapuneista siirtolaisista on siirretty atk:lle, ja rekisteri on yleisön vapaassa käytössä. Vierailijat voivat myös etsiä atk:lta vanhoja siirtolaisten kuvia ja haastatteluja. Siirtolaimuseon

johtajana toimii rouva Midory Kimura Figuti. Museon omistaa Sao Paolon osavaltio.

Sao Paolon siirtolaimuseo kertoo maan 160-miljoonaisen monikulttuuriväestön historiasta. Se tarjoaa esikuvia ja ideoita myös muiden maiden siirtolaimuseoille.

Matka siirtolaiseksi on monimuotoinen tapahtuma, jossa tärkeimmät risteyskohdat ovat lähtö vanhasta kotimaasta ja saapuminen uuteen asuinmaahan – ja siinä välillä on usein pitkä ja vaiherikas matka.

Olavi Koivukangas

Paluumuutto ja yritysten investoinnit muuttotappio-alueiden pelastus

Elli Heikkilä

Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus järjesti 6.4.1999 ”Minä lähen Pohjois-Karjalaan” -muuttoliikeseminaarin. Paikalle Joensuuhun oli kertynyt lähes 100 henkilöä pohtimaan maassamuuton kuvaa – erityisesti Pohjois-Karjalan näkökulmasta – ja paluumuuton mahdollisuutta kääntää muuttotappiollinen kehitys myönteiseen suuntaan.

Alueellisten työttömyyserojen kasvu on merkittävin syy 1990-luvulla kiihtyneeseen muuttoliikkeeseen. Väestö keskittyy maassamme yhä enemmän kasvukeskuskolmioon pääkaupunkiseutu-Tampere-Turku siten, että valtaosa kunnista on ns. muuttotappiokuntia keskisessä ja pohjoisessa Suomessa. Kehitys on johtanut esimerkiksi siihen, että itäisen Suomen neljän maakunnan alueella oli vuonna 1998 ainoastaan viisi ns. muuttovoittokuntaa, jolloin Kontiolahti Pohjois-Karjalasta ainoana kuului tähän ryhmään.

Suhteellisesti tarkasteltuna maakunnista Pohjois-Karjala ei ole suurin häviöjä muuttoliikkeessä, vaan Kainuu ja Lappi ovat vieläkin heikommassa tilanteessa. Muuttovoittomaakuntia on enää kolme eli Uusimaa, Varsi-

nais-Suomi ja Pirkanmaa. Myös maakuntakeskuksista, kuten Joensuusta, Kuopiosta ja Kajaanista, on tullut muuttotappioalueita. Lisäksi koulutustason myötä muuttoalttius kasvaa ja mm. Pohjois-Karjalan muuttotase on korkeammin koulutettujen osalta viime vuosina heikentynyt. Kiihvimman muuttoliikkeen aikana vuosina 1995–1998 Pohjois-Karjalassa selvin muutos tapahtui 20-29-vuotiailla, jossa ikäryhmässä väestö väheni 11 %, kun taas koko väestö pieneni 2.4 %.

Tälle synkälle kehityskululle vastapainoksi alueilla viritetään paluumuuttoa ja yleensä tulo-muuttoa, jolle on olemassa omat selvät vetovoimansa. Kainuun paluumuuttotutkimuksessa on havaittu, että kiinnostusta muuttoon takaisin synnyinseudulle olisi, mikäli työtilaisuuksia löytyisi. Epävarmuus työsaannissa onkin eräs paluumuuton tärkeimmistä esteistä. Seminaarissa nousi esiin kysymys, tuleeko vaikuttaa enemmän siihen, keitä alueille muuttaa. Tällöin voidaan puhua ryhminä työpaikkamuuttajista ja elämäntapamuuttajista. Elämäntapamuutossa lähtökohtana on elämäntavan muutos, halu päästä pois ruuhkista ja jonoista sekä

halu lisätä oman elämäntyyliinsä hallintaa. Tämän tyyppisen muuton arvioitiin kasvavan tulevaisuudessa.

Pohjois-Karjalassa, kuten Kainuussakin, on havaittu, että auti-tiloilla on kysyntää asuinpaikoiksi. Kiihtelysvaraana sijoittunut projekti on saanut kiinnostuneita yhteydenottoja viimeisen kymmenen vuoden aikana 2 800 henkilöltä. Tänä aikana on tehty kaupat yli 50 autioutilasta. Autiutiloille muuttaneista viidennes on tullut Etelä-Suomesta, jopa vailla minkäänlaista aikaisempaa sidettä Pohjois-Karjalaan.

Viihtyisä periferia voi olla aidosti houkutteleva investointikohde. Radiolinja on tästä hyvä esimerkki. Yrityksen puhelinpalvelukonttori sijoitettiin Joensuuhun, koska siellä oli tarjolla sopivaa työvoimaa. Lisäksi yrityksen mukaan työntekijät pysyvät talossa, kun pääkaupunkiseudun kilpailevat työmarkkinat ovat kaukana. Tällä hetkellä Radiolinjalla on palveluksessaan 118 henkilöä Joensuussa. Kun oikeanlaisia työvoimaa riittää ja palvelujen kysyntä vain kasvaa, aikoo yritys jälleen ensi syksynä laajentaa toimintaansa Joensuussa.

Siirtolaisrekisterin kuulumisia

Siirtolaisrekisterissä on kuluvana vuonna tapahtunut muutoksia. Siirtolaisrekisterisihteeri *Matti Kumpulainen* on jättänyt instituutin, ja hänen tehtäviään hoitaa toistaiseksi *Krister Björklund*.

Rekisteri pyrkii jatkuvasti parantamaan yleisön palvelua. Siksi tulemme syksyllä vie-

mään passi- ja matkustajaluettelot internetiin maksuttomaan käyttöön. Siihen asti Siirtolaisuusinstituutin kotisivun kautta ei voi lähettää rekisteritiedusteluja.

Rekisterin henkilökohtainen palvelu jatkuu kuten ennenkin, eli tiedusteluja voi tehdä kirjeitse, puhelimitse tai käymällä paikan päällä.

Suomalaiset Sveitsissä saksankielellä

Siirtolaisuusinstituutin tutkimuksia on toistaiseksi ilmestynyt suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Nyt kielikirjoa tulee lisää, kun *Krister Björklundin* kirjoittamasta teoksesta *Suomalaiset Sveitsissä 1944–1996* ilmestyy saksankielinen laitos. Sveitsiläinen kustantaja *Werd-Verlag*

julkaisee uudistetun painoksen syyskuussa 1999 nimellä *Aus Finnland in die Schweiz. Einwanderungen von 1944–1998*. Kirjaa voi tilata Suomessa Siirtolaisuusinstituutista, ja saksankielisessä Euroopassa sitä on saatavilla hyvin varustetuista kirjakaupoista.

Muuttoliikkeen ja etnisyystutkimuksen seminaari aluekehitysteemasta

Tämän kevään muuttoliike- ja etnisyystutkimuksen MEV-seminaari pidettiin 27.5.1999 Siirtolaisuusinstituutissa.

Johtaja *Ilpo Siro* Turku Area Development (TAD) Centrestä esitelmöi aiheesta *Elinvoimaa Turun seudulle*. Tämän vuoden alussa perustetun keskuksen tavoitteena on 5 000 uutta yritystä nettolisäyksenä maakuntaan vuoden 2003 loppuun mennessä. Yliaktuaari *Matti Saari* Tilastokeskuksesta pureutui

Maassamuuttokehitys 1990-luvulla -esitelmällään uusimman maan sisäisen muuttoliikkeen kehityslinjoihin.

Yhteenvetopuheenvuorossaan Siirtolaisuusinstituutin tutkimuspäällikkö *Elli Heikkilä* otti esiin paluumuuton merkityksen aluekehitykselle. Seminaariin osallistui yhteiskunnan eri vaikuttajatahoja, tutkijoita ja muita asiasta kiinnostuneita.

Ansiomerkki Olavi Koivukankaalle

Suomi-Seura r.y:n vuosikokouksessa Säätytä-lolla Helsingissä 29.3.1999 luovutettiin seuran kultainen ansiomerkki Siirtolaisuusinstituutin johtajalle *Olavi Koivukankaalle*. Suomi-Seura r.y:n johtokunta on myöntänyt an-

siomerkin ja siihen liittyvän kunniakirjan hänelle tunnustukseksi ulkosuomalaisten kulttuuritoiminnan ja heidän kotimaanyhteyksiensä säilyttämisen hyväksi tehdystä pitkäaikaisesta työstä.

Call for papers

People on the Move: European Emigration, 1825–2000 An International Conference organised by NAMS-Net Stavanger, Norway, 3–6 May 2000

The "great migration" of modern Norwegian history began on 4 July 1825, when the sloop *Restauration* sailed from Stavanger for New York. To celebrate the 175th anniversary of this epic voyage, two concurrent international conferences will be held at Stavanger College.

- One conference, *The Domestic Consequences of European Emigration*, offers the chance to present new research on how did

emigration affect the world they left behind.

- A second conference, *Sources for Emigration History*, will discuss the implications of new technology for the collection, preservation and dissemination of emigration sources, such as passenger lists, police records and censuses.

Papers of not more than 20 minutes duration are sought for both of the conferences two strands.

Those interested in presenting a paper to either conference should send a short abstract to:

Dr Don MacRaid, University of Sunderland, School of Humanities and Social Sciences, Priestman Building, Sunderland, UK, SR1 3PZ. *Email:* don.macraird@sunderland.ac.uk

The conference will be delivered in English. The deadline for abstracts is 30 June 1999.

Kanadan Suomalainen Kulttuuriliitto kutsuu Finnish Canadian Cultural Federation invites you

Finn Grand Fest 2000 on Torontossa järjestettävä suuri Amerikan ja Kanadan suomalaisten yhteinen kulttuuritapahtuma, jonka järjestäjinä ovat Kanadan Suomalainen Kulttuuriliitto ja Finnfest USA. Ohjelmassa on mm. teatteria, taidenäytelyitä, luentoja, musiikkia,

laulua, lasten, nuorten ja veteraanien tapahtumia ja paljon muuta.

Join us for the first North American joint Finnish Cultural Festival! Finn Grand Fest 2000 offers something for everyone. Music, dance, plays, sports, games, and more.

Lisätietoja ja ilmoittautumiset/Registration and information:

Finn Grand Fest, 795 Eglinton Avenue E. Box 2 Toronto, Ontario M4G 4E4, Tel/puh. 1-888-476 3466
e-mail: info@finngrandfest.org, www.finngrandfest.org

Tervetuloa/Welcome

Kirja-arviointeja

Kolmen sotalapsen tarinat

Suomen sotien aikana lähetettiin runsaat 70 000 lasta Ruotsiin. Aluksi oli tarkoituksena viedä vain sairaita lapsia lääkehoitoon, johon sodanalaisella Suomella ei ollut resursseja. Sodan jatkuessa lastensiirtoidea sai laajempaa kannatusta. Lastensiirtoajatuksista ei silti oltu yksimielisiä. Varsinkin suomalaiset äidit vastustivat voimakkaasti ehdotusta, mutta mielipiteet kääntyivät sittemmin sodan tuhojen ja mm. Ruotsista tulleen propagandan myötä. Näin lasten evakuointi pääsi laajenemaan maailman suurimmaksi lastensiirroksi.

Psykologit, sosiologit sekä lastenlääkärit ovat tähän mennessä osoittaneet kiinnostusta näiden lapsien ainutlaatuiseseen elämäntilanteeseen sekä identiteetin kehittymiseen. Miten lapset itse kokivat sotapakolaisuuden ja miten se on vaikuttanut heidän identiteettinsä muotoutumiseen, siihen voimme nykyään hakea vastauksia sotalasten omista elämäntilanteista. Ruotsiin jäi noin 15 000 suomalaista sotalasta. He ovat perustaneet valtakunnallisen järjestön *Riksförbundet Finska Krigsbarn* sekä yhdeksän paikallista sotalapsijärjestöä, jotka ovat ottaneet tehtäväkseen mm. Ruotsiin jääneiden Suomen sotalasten elämäntarinoiden keräämisen, toistensa tukemisen ja tämän päivän sotapakolaisten auttamisen. Sotalapsiyhdistyksien toiminta keskittyy paljolti sotalapsikirjallisuuden esittelyyn. Moni sotalapsi on julkaissut tarinansa kaunokir-

jallisena autobiografiana. Sotalapsiaiheisesta kirjallisuudesta on muodostunut oma kaunokirjallinen lajinsa.

Tarkasteltavanani ovat seuraavat vuonna 1998 ruotsiksi ilmenneet kirjat:

- **Sinikka Vesterberg: En gång krigsbarn.** Seaview Press, South Australia 1998, 233 s.
- **Anja E. Tyni: Finnungen.** Årslans förlag, Luleå 1998, 153 s.
- **Helmi Erving-Odelberg: Hälytys. Glimtar ur ett krigsbarns liv.** Ord & visor, Skellefteå 1998, 124 s.

Teokset (omistettu sota-ajan äideille ja lapsille) alkavat kotikaupungin pommituksesta, isän kaatumisesta sodassa sekä sittemmin junamatkan kuvauksesta Ruotsiin täysin erilaisiin oloihin. Kaikista kolmesta teoksesta käy esiin sotalapsitytön ja kasvatusäidin välinen problematiikka. Lapsen sisin huutaa ehdotonta äidinrakkautta.

Suomalainen sotalapsityttö ei tunne olevansa täysin hyväksytyt perheenjäsen Ruotsissa; häneltä odotetaan suurempaa työsuoritusta ja häntä kritisoidaan herkemmin. Keskeisenä teemana on myös biologisen äidin ja tyttären tapaaminen useiden vuosien kuluttua. Tapaaminen on täynnä jännitteitä eikä läheisen suhteen syntyminen ole enää itsestäänselvää. Kukaan ei aavistanut, että sota tulee kestämään vuosia, jona aikana lapsi ehtii unohtaa äidinkieltänsä ja ruotsalaistua.

En gång krigsbarn -romaanin päähenkilö Sirkka lähti Kemin pommituksia pakoon vakaassa luulossa, että matka kestää vain viikon tai pari. Yksitoista vuotta

ehti kulua ennenkuin Sirkka pääsi matkustamaan saman junamatkan takaisin vierailulle kotikaupunkiinsa. Matka on lapsuuden elämysten muistamista sekä samalla hienovaraista ystävyyden rakentamista äitiin.

Äiti on sodan kokemuksista ja mahdollisesta syllisyydestä mykkänä. Sodan ankaria olosuhteita on vaikea enää myöhemmin selittää vauraudessa kasvaneelle tyttärelle. Äidin syllisyydentunne on alue, jonka tytär ymmärtää intuitiivisesti. Tytär ymmärtää myös, että äidin jatkuva hymyily ja liiallinen ruuan tyrkytys on jonkinlaista primitiivistä puuttuvien vuosien hellyyden korvausyritystä. Monivuotinen ero on kasvattanut kuilun, joka ei enää täysin umpene. Tytär haluaisi tietää, kartoittaa lapsuuden tapahtumia, mutta äiti ei pysty koskettamaan vaikeita asioita. Sirkka onnistuu kuitenkin luomaan äitiinsä jonkinlaisen isosisko-suhteen, jossa äidin integriteetti säilyy, kun vaietaan arkaluonteisimmista asioista. Silti identiteettiään etsivälle Sirkalle jää särö sydämeen. ²Pieniä lapsia ei pitäisi erottaa perheestään, vaikka sota tulisi², on sotalapsen ydinsanoma Vesterbergin muistelmissa.

Sotalapsi ei ole useinkaan juurtunut kumpaankaan maahan eikä kansaan; kenties juuri säröisen kaksoisidentiteetin varassa on helppo lähteä jälleen liikkeelle. Suomalaisia sotalapsia asuu nykyään joka puolella maailmaa. Sirkkan tarinan kertoja, Sinikka Vesterberg, on siirtynyt Australiaan.

Anja E. Tynin **Finnungen** kertoo sotalapsitytön ankarasta kohta-

losta. Päähenkilö Tarja lähetetään Helsingin pommituksista Ruotsiin seudulle, jossa hän on ainoa suomalainen. Vauraan kasvatuskodin, pappila-kartanon, elämä näyttää ulospäin mallikelpoiselta, mutta sisällä vallitsee henkinen julmuus. Kirjassa kosketellaan useita sellaisia olosuhteita, mihin suojaton sotalapsityttö pahimmassa tapauksessa voisi joutua: lapsityövoimana käyttöön, henkiseen painostukseen, pahoinpitelyyn, seksuaaliseen ahdisteluun, etnisen identiteetin tukahduttamiseen, biologisesta äidistä etäytymiseen.

Moni olisi jo sortunut tällaisten kokemusten alle, mutta Tarja on vahva selviytyjä. Tarja adoptoidaan perheeseen, mutta saa tuntea kuuluvansa pikemminkin palvelusväkeen. Julma kasvatusäiti tallaa Tarjan itsetuntoa. Biologisen äidin kohtaamisesta Tarja olisi odottanut enemmän; jonkinlaista alkuvoimaista äidinnakkauksen osoitusta. Kielimuuri estää läheisen kontaktin, ja pappilan ulkoinen komeus hämmentää äidin. Tarjan elämässä äitideprivaatio on ilmeisen raastava.

Lapsuus uhrautuu pappilan vaurastuttamiseen, työntöä pidetään yllä lupauksella perinnöstä, jota ei kuitenkaan täytetä. Teini-iässä Tarja lähtee maailmalle yhtä tyhjin käsin kuin oli aikoinaan sotalapsena tullutkin ja lisäksi rikkireivityin itsetunnoin. Tarjan sisukkuus vie hänet mahdollisimman kauas kasvuseudultaan paremman aikuiselämän rakentamisen toivossa.

Anja E. Tyni haluaa tähdentää kirjallaan, että unohtettujen sotilasten kohtalo on yhtä tärkeä historiallisena ilmiönä kuin juuta-

laisten tai romanien sota-ajan kohtalot.

Helmi Erving-Odelbergin **Hälytys** kertoo tarinan Helmistä, joka siirretään Rovaniemen pommituksista suojaan Pohjois-Ruotsiin. Helmin kasvatusvanhemmat olivat kiinnostuneita kasvatustyötönsä taustasta, he seurasivat Suomen poliittisia oloja ja osallistuiivat aktiivisesti Suomen avustustyöhön. Helmi sai myöskin naapuristoon oman velipuolensa sekä muita suomalaisia sotalapsia, jolloin uuteen kieliympäristöön sopeutuminen oli kivuttomampaa.

Helmin etninen identiteetti sai kehittyä positiivisissa merkeissä; varsinkin kasvatusisä ylisti usein Suomen urhoollista ja sisukasta kansaa. Yhdessä he esim. kuuntelivat ja tulkitsivat Sibeliuksen Finlandiaa. Näin Helmi oppi olemaan ylpeä suomalaisuudestaan. Hieman viileämpi, ambivalentti suhde kasvatusäitiin korvautui kasvatusisän runsaalla tuella. Sota-ajan kipeät muistikuvat ovatkin Helmin muistelmissa painuneet hämäriin ja valoivat tapahtumat nousseet etusijalle.

Helmin tarina todistaa, miten positiivinen ilmapiiri, kannustus ja erilaisuuden hyväksyminen vahvistaa lapsen perusturvallisuutta. Kirja on täynnä kiitollisuutta kasvatusvanhempia kohtaan ja antaa ymmärtää, että sotalapsikokemus on rikastuttanut Helmin henkistä kasvua. Helmin ei ole tarvinnut peittää kansallista identiteettiään, hän tuntee itsensä vahvasti suomalaiseksi ja muuttaa omasta halustaan takaisin Suomeen sodan loppua. Käytännölliset kysymykset tuovat hänet kuitenkin muutaman

vuoden kuluttua takaisin Ruotsiin. Helmin omat vanhemmat eivät ole enää elossa, sukulaistäti on sotalessi kahden pienen lapsen kanssa, hänelle Helmin koulutuskustannukset olisivat liian suuria. Lopuksi Helmin osaksi tulee kuitenkin ruotsalaistuminen.

Oman biologisen äidin kohtalo, äitien tilanne ja ajatukset sota-aikana, tuntemukset lapsensa Ruotsiin lähettämisestä – eli kaikki ne arkaluontoiset asiat, jotka saivat äidit vaikenemaan – ovat jääneet as-karruttamaan jokaista kirjoittajaa. Erving-Odelberg kyselee niitä sota-ajan äideille omistetussa runossaan:

Mödrar i krigets tid

*Du mor i krigets tid
hur hade Du det?*

*Vi barn frågade sällan
aldrig berättade Du.*

*Såsom bredvid varandra vi gick
Känslospröten ständigt ute
Det passade sig inte att nämna
det svåra*

*Det passade sig inte att beröra
det innersta*

*– att fråga om det svåra som
varit.*

Voisi keskustella paljon sotalasten autobiografisten teosten suhteesta historiallisiin tapahtumiin, lapsuuden muistikuvien luotettavuudesta, torjunnan osuudesta ym. kertomuksen muotoutumiseen liittyvistä tekijöistä. Autobiografia on aina myöskin kaunokirjallisuuden lajivaatimusten ja valikoinnin tulos. Tapahtumat suodattuvat henkilökohtaisten näkemysten ja tuntemusten läpi, joten sille saattaa kehittyä myös vahva tulkinnallinen leima.

Sotalasten autobiografioille on yhteistä hämäreiden lapsuusmuisto-

jen kuvaaminen pienen lapsen perspektiivistä. Historialliset ym. tapaukset kuvautuvat näin ilman analyttikon valmiutta, mahdollisimman elämyksellisessä muodossa, niin kuin ne pienenä lapsena on koettu. Tämä tekniikka tekee sotalapsikirjallisuudesta myös lapsille luettavaa kirjallisuutta. Niinpä sotalapsikirjallisuutta voikin usein löytää myös lasten- ja nuortenkirjallisuuden hyllyiltä.

Tarkasteltaessa useampia sotalapsitarinoita niistä erottuu yhteisiä aihevalintoja, jotka kertovat jotain olennaista sotalasten kokemuksista. Näin sotalasten autobiografiat yhdessä voivat esittää mahdollisen sotalapsen ideaalitarinan. Temaattisella keskustelullaan lastensiiroista sotalapsikirjallisuus antaa autenttisen lisänsä kulttuurilliseen ja yhteiskunnalliseen dialogiin. Sotalasten kokemukset voivat myös toimia ohjeena nykypäivän sotien humanitaariselle avustustoiminnalle. Jokaisen sotalapsen henkilökohtainen tarina on tärkeä.

Irene Virtala

Liisa Oinonen: Vietnamilaisia, suomalaisia vai suomenvietnamilaisia? Pääkaupunkiseudun vietnamilaiden etnisyyden ja identiteettiä 1990-luvulla. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos, Kat-sauksia E 6 / 1999. Helsinki 1999.

Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen johtaja Ismo Söderling on kirjoittanut esipuheen laitoksen

julkaisemaan tutkimukseen, kirjaan, jolla on erinomainen ja kuvaava otsikko. Söderling perustelee, miksi Oinosen taideaineiden ja kulttuuriantropologian laitoksen pro gradu -tutkimus on niin mielenkiintoinen: "...kirjoittaja on tehnyt tiiviisti yhteistyötä kohderyhmänsä kanssa. Hänellä on ollut mahdollisuus 'sisältä päin' laajentaa näkemystään tutkittavasta ilmiöstä. Kohderyhmänä oli Suomessa asuvat vietnamilaiset, joiden etnisestä identiteetistä, kielestä ja kulttuurista meillä ei ole liikaa tietoa."

Juuri tätä pidän itsekkin yli kymmenen vuotta pakolaisten parissa työskennelleenä kirjan merkittävänä ansiona. Tämä Oinosen vahvuus pääsee esille tässä teoksessa. Monesti – kun olen itsekkin tutkimuslupia edesauttanut ja ollut pakolais- ja maahanmuuttoasioissa haastateltavana – olen joutunut toteamaan, kuinka vähäisin tiedoin "kentälle mennään". Tilanne ei ole ongelmaton tutkimusyhteisönkään kannalta. Suomessa suomenkieltä taitavia pakolaisia on siksi vähän, että monesti samat pakolaiset ovat monessa tutkimuksessa mukana. Pakolaisten väsymystä tutkimuksia kohtaan voi havaita joskus samaan tapaan kuin saamelaisilla, jotka ovat maailman tutkituin alkuperäiskansa (vrt. J. Pentikäinen; Saamelaiset).

Liisa Oinosen kirja on selkeästi haastattelututkimus. Samat teemat on käyty läpi kaikkien viidentoista pääkaupunkiseudulla asuvan haastateltavan kanssa. Vaikka tekijä kuvaa haastateltavien iän, sukupuolen, Suomessa asumisen ajan, heidän oman kulttuurinsa tuntemuksen jne., niin haastateltavista

ei kuitenkaan pysty saamaan selkeää kuvaa. Yhtäkkiä mukaan tuleva suomalaisen avopuolison lausuma saattaa muuttaa yllättäen tutkimuksen tarkastelun uuteen perspektiiviin. Tämä vähän häiritsee muuten melko selkeästi luettavaa tekstiä. Oinonen tuo hyvin esille, että monen mutkan kautta saatu tutkimusjoukko ei kata koko pääkaupunkiseudun vietnamilaisia. Haastatteluun osallistuvien oli osattava myös siinä määrin suomenkieltä, että haastattelut pystyttiin toteuttamaan suomeksi. Tämä rajasi tutkimusjoukkoa oleellisesti.

Tutkimusasetelmaa tiivistävät kaaviot, esim. s. 20 ja 28, jotka tekevät kirjasta helppolukuisemman. Oinonen on saanut antropologisen koulutuksen, mikä tuntuu läpi kirjan. Hänen tekemänsä tutkimus on kvalitatiivinen ja haastateltavien ääni kuuluu tutkimuksen runsaissa ainessitaateissa. Antropologisuus tuntuu ja näkyy etenkin rituaalien ja uskontojen sekä kulttuurinmukaisten juhlien kuvauksissa. Liiteosan monipuolisista kuvista saa nähdä kulttuuriin, uskuntoon ja rituaaleihin liittyviä asioita hyvinkin konkreettisesti. Kuvassa on esimerkiksi Ruotsinpyhtäällä oleva vanha kaupparakennus, josta on talkoil-la rakennettu buddhalaisten vietnamilaiden temppele. Oinosen kuvat paljastavat, kuinka Vietnamin uskonnot ovat kotiutuneet Suomeen: Tet-juhla kuten myös Vu Lan -juhla ja Marttyyrien muistojuhla.

Etnisyys ja identiteetti ovat tutkimuksen avainkäsitteitä ja niitä Oinonen tarkastelee ensin teoreettisesti ja nivoo nämä kokonaisuudeksi peilaten haastattelujen antiin. Hän käy läpi varsin pe-

rusteellisesti aineiston pohjalta pääkaupunkiseudun vietnamilaisten etnisyyttä. Tämä aineiston käsittely (luku 5) muodostaa noin puolet kirjan tekstistä ja se on varsin laajasti ja mielenkiintoisesti kirjoitettu. Kirjan rakenne ja kokonaisuus vaikuttavat kypsiltä. Hyvä on myös katsaus Vietnamin historiaan, joka Suomessa tulee esille melko harvoin. Pro gradu -tutkimukseksi kirja on hyvin rakennettu ja juoni etenee johdonmukaisesti. Kirjan luettuana tekisi mieli lukea lisää vastaavanlaisia tutkimuksia. Olisiko aihetta jopa Väestötutkimuslaitoksen omaan julkaisusarjaan Suomen uusista vähemmistöistä ja muista etnisistä ryhmistä, ja miksei myös vertailussa muihin Pohjoismaihin?

Kuten Oinonen johtopäätöksissään osuvasti toteaa: "Oma-kohtaiset kokemukset lähtömaasta tukevat sitoutumista omaan alkuperään. Erityisesti kieleen kohdistuu paljon paineita, sillä se koetaan tärkeimmäksi kulttuurin välittäjäksi. Samalla se on etnisen identiteetin säilymisen tai menettämisen mittari." Lukijalle tulee vahvasti tunne, että uudessa kotimaassa koetut monet kokemukset ja eletty elämä saavat haastateltavat tuntemaan toisinaan itsensä Suomessa vietnamilaisiksi, joskus suomalaisiksi ja monesti suomenvietnamilaisiksi.

Marja Pentikäinen

Östen Wahlbeck: Kurdish Diasporas. A Comparative Study of Kurdish Refugee Communities. Macmillan, England

1999. ISBN 0-333-75011-X. 195 sidor. 268 referenser. Slagordsregister finns. Utkommit i serien Migration, Minorities and Citizenship.

Hur upplever flyktingarna det att komma till ett nytt land och hur ser de på integrationsprocessen? Det är den fråga som Östen Wahlbeck ställer i sin nyutkomna bok om kurdiska flyktingar i Finland och England. Boken bygger på ett material som dels består av halvstrukturerade intervjuer med kurdiska flyktingar, dels studier av kurdernas organisationer. Wahlbeck lägger vikt vid att studera relationerna både till mottagarlandet och ursprungslandet, vilket visar sig vara fruktbart. Wahlbeck är en medveten sociolog vilket klart kommer fram i hans teoretiska utgångspunkter där han bl. a. säger att han försöker utveckla en teoriram som undviker att överdriva det exotiska och kulturellt avvikande. Vidare vill han undvika att se flyktingar som "problem" som analyseras utan att man tar hänsyn till de sociala strukturernas betydelse för sociala relationer.

I inledningskapitlet gör författaren en genomgång av begrepp som använts i etnicitetsforskningen. Genomgången leder också fram till att gängse teorier om etnicitet och etniska relationer inte räcker till för att beskriva livet i flyktingsamfundet. Det behövs något mera och det begrepp som författaren inför som en nyckel till analysen är "*diaspora*".

I genomgången av de begrepp som använts för att beskriva immigranternas och flyktingars liv i mot-

tagarlandet påpekar författaren att begreppet "integration" ofta använts på ett otydligt sätt. För Wahlbeck är det en strukturell process som inte utesluter tillhörigheten till en etnisk grupp eller att man behåller en distinkt etnisk identitet. En oklarhet med begreppet har varit att man inte diskuterat vilket samfund integrationen relateras till, majoritetssamhället, den egna etniska gruppen eller någon annan minoritet.

Nyckelbegreppet i boken är alltså diaspora. Diaspora betecknar en situation där gruppens medlemmar (eller deras förfäder) har blivit fördrivna från ett ursprungligt "hemland" till två eller flera främmande regioner, där man bibehåller en kollektiv föreställning om hemlandet, som ses som "det sanna hemmet" dit man strävar till att återvända så fort det blir möjligt. Medlemmarna ser sig förpliktigade att arbeta för hemlandets överlevnad eller restaurering och för dess säkerhet och välstånd. Man har alltså ingen önskan att helt och fullt integrera sig med majoritetsbefolkningen på den plats där man befinner sig. Det är värt att notera att det inte bara handlar om enskilda medlemmars identitet eller medvetande, utan om att flyktingsamfundet har en specifik form av *social organisation*.

Slutligen betonar författaren att även om analysen utgår från diasporabegreppet och betoningen av transnationella processer, så är det givetvis så att värdsamhällets inkluderande och exkluderande strukturer och processer har ett viktigt inflytande på hur livet i diaspora gestaltar sig. Analysen måste alltså beakta båda typerna av faktorer.

I kapitel 2 presenteras en bakgrund till den nuvarande situationen för kurderna. Kapitlet ger en god baskunskap och vidare referenser för den som vill bekanta sig med denna fråga. Utrymmet medger inte vidare referat av innehållet, men kapitlet ger en viktig kunskap om den komplicerade och i många fall förfärliga situation som tvingat så många kurder på flykt.

I kapitel 3 jämförs två olika modeller för flyktingmottagande, nämligen den brittiska och den finska. I det brittiska systemet ges "det civila samhället" en nyckelroll via olika slags frivilliga organisationer, medan staten har en mera direkt roll i det finska systemet. Wahlbeck konstaterar att den brittiska politiken är mera pluralistisk och multikulturell. Den uppmärksammar tydligare flyktingarnas behov av nätverk och egna organisationer, men riskerar även att skapa konstlade etniska gränser. Den finska politiken är öppen för multikulturella lösningar i teorin, men knappast i praktiken. Flyktingarna tenderar att ses som "problem", de tenderar att passiviseras till "klienter" och den praktiska politiken är assimilatorisk. Massmedias sätt att beskriva flyktinginvandringen och förekomsten av negativa opinioner inom stora grupper av finländare leder dessutom till utestängningsprocesser som inte förutses i integrationssträvandena. Wahlbeck avslutar kapitlet med att konstatera att inget av ländernas program fullt ut förstår de specifika dragen och behoven som är förknippade med kurdernas flyktingsituation.

De tre följande kapitlen presenterar resultaten av författarens fält-

arbete bland kurder i England och Finland. I kapitel 4 diskuterar författaren olika problem som är förknippade med flyktingsituationen i mottagarlandet. De långa väntetiderna för asylsökande är ett problem både i Finland och England. I det sistnämnda landet finns också många som hålls internerade under långa perioder, medan asylansökan utreds. Paradoxalt nog förefaller det som om språkproblemen är större i England än i Finland, beroende på sämre organiserad språkundervisning. Allmänt upplever flyktingarna en nedåtående ekonomisk och social mobilitet. I England finns inget officiellt mottagningsprogram, och bostadssituationen är svår. De ekonomiska och sociala bekymren är större, särskilt för dem med små resurser. Å andra sidan har kurdernas egna nätverk och organisationer en viktigare roll där än i Finland. Den finska modellen minskar de ekonomiska och materiella bekymren, men leder till "klientisering", då flyktingarna tenderar att betraktas som mera hjälplösa och okunniga än vad de i många fall är. Slutligen finns i Finland problem med främlingsfientligheten, den omfattande arbetslösheten och känslan av isolering.

Det finns dock andra problem, som inte lika ofta uppmärksammas och som är knutna till diasporabegreppet. Det handlar om känslor av främlingskap, om förluster av sociala relationer, om flyktingidentiteten, om hemlandets fortsatta betydelse som "landet nummer ett" och om viljan att återvända hem så fort som möjligt. Man är kurd och tillhör den kurdiska nationens 20 miljoner, fastän i exil.

Kapitel 5 diskuterar integrationsprocessen. Det är viktigt att

betona att trots att de kurdiska flyktingarna inte kan tänka sig att assimileras till engelsmän eller finländare, så vill de givetvis integreras ekonomiskt och socialt. Arbetslösheten är dock hög bland de kurdiska flyktingarna både i England och Finland. Det finska programmets integrationssträvanden har misslyckats på denna punkt. I England hamnar många att arbeta inom den etniska svarta ekonomin, med slitsamt arbete, dålig lön och osäker position.

Situationen på arbetsmarknaden antyder förekomst av diskriminering och rasism, vilket också kommer fram i intervjuerna. I Finland hade de flesta ensamstående männen upplevt rasistiskt motiverade, våldsamma attacker. Kvinnor och äldre män hade mest upplevt verbala uttryck för främlingsfientlighet och rasism. Erfarenheterna leder till en ständig känsla av osäkerhet, eftersom man inte vet om nästa person man möter hör till dem som är fientligt inställda. "I Kurdistan visste man vem fienden var". Samtidigt betonade flyktingarna att de behandlats väl och rättvist av myndigheterna och att de ej upplevt någon systematisk rasism. I England, där de flesta intervjuade bodde i London, upplevdes ej den direkta rasismen lika starkt, eftersom det var fråga om en metropol med människor från hela världen. Men den dolda strukturella rasismen tycks leda till att flyktingarna hamnar i de lägsta socioekonomiska positionerna. Det finns en dold, kulturell rasism mot invånare från tredje världen.

När det gäller den sociala integrationen, d.v.s. umgänget med andra grupper skiljer sig situatio-

nen kraftigt mellan England (London) och Finland. Framför allt de turkiska kurderna i London lever i turkisk-kurdiska områden, där de utgör en stor del av befolkningen och de flesta vännerna är kurder. I Finland är flyktingarna utspridda i enlighet med det finska flyktingmottagandeprogrammets principer. De finska vännerna kan ändå inte ersätta de nära sociala relationer som man hade i Kurdistan.

Wahlbeck understryker dock att banden till ursprungslandet och de transnationella nätverken innebär att man inte kan tala om att kurderna är "ointegrerade". Dessa relationer skapar ett transnationellt samfund som överskrider såväl ursprungsländernas som mottagarländernas geografiska gränser. Globaliseringen och den nya teknologin har underlättat denna utveckling. Detta har förbi-setts i integrationsdiskussionen.

De transnationella nätverken består av kontakter både till hemlandet och till andra kurder i diaspora. Särskilt tillkomsten av en egen kurdisk satellit-TV-kanal – som stöds av kurdiska samfund i

hela Europa – har en stor och växande betydelse.

Den nya situationen kräver ett omtänkande när det gäller begrepp som integration och assimilation inom ett avgränsat geografiskt område. De kurdiska samfundet i diaspora har drag av mönstren i ursprungslandet, men dessa mönster påverkas även av de sociala strukturerna i mottagarlandet. Diasporabegreppet underlättar förståelsen av denna dualitet inom de kurdiska samfunden och överbryggas sambandet mellan tiden före och efter flykten.

I kapitel 6 beskrivs de kurdiska organisationerna. Utrymmet medger inte något längre referat, men den politiska situationen i Kurdistan leder till att politiken är svår att separera från andra aktiviteter, t ex kulturella. Politiseringen är en fortsättning av relationerna i Kurdistan och organisationerna har en transnationell och diasporisk karaktär. Det leder också till klyftor och splittring efter olika politiska linjer. Politiseringen har också den nackdelen att kvinnorna tenderar att hamna i skymun-

dan i det kurdiska offentliga livet och att vissa flyktingar isoleras. I England är de kurdiska nätverken viktiga för att hitta ett arbete, vilket betyder att de trots sin karaktär av diaspora samtidigt fyller viktiga funktioner för integrationen.

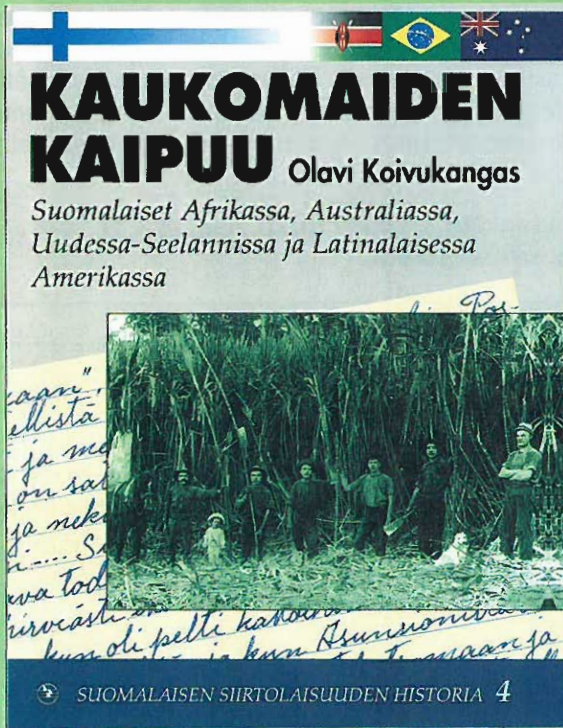
Förhoppningsvis har denna analysen klargjort att detta är en läs-värd bok. Genom jämförelsen mellan kurderna i England och Finland lyfts särdragen i den finska (nordiska) och engelska modellen fram, samtidigt som de kopplas till mera övergripande frågeställningar. Östen Wahlbeck har åstadkommit en bok som är god sociologi, god kvalitativ flyktingforskning och som genom sin konsekventa teoriram har något att ge även dem som inte primärt är intresserade av enbart engelskt eller finskt flyktingmottagande. Den är dessutom välskriven, vilket gör den lättläst, trots att den behandlar synnerligen komplicerade processer.

Matti Similä

Saapuneita julkaisuja/ Publications received

- Aikio, Paula; Söderling, Ismo; Takoja, Mika** (toim.): Väestölas-tuja. Jouko Hulkko 60 vuotta 29.8.1997. Helsinki, Väestölii-to, 1997. 227 s.
- Aikio, Paula; Söderling, Ismo; Takoja, Mika** (toim.): Väheneekö väki, paranevatko pidot? Väes-töntutkimuslaitos 50 vuotta, Väestöliiton Väestöntutkimus-laitoksen 50-vuotisjuhlasemi-naarin esitelmät. 7.11.1996 As-toria-sali, Iso Roobertinkatu 14, Helsinki. Helsinki, Väestöliitto, 1997. 88 s.
- Berg, Berit; Svarva, Arne:** Den vanskelige integreringsproses-sen. Om arbeidstillknytning og social kontakt blant vietname-siske flyktninger i Moss. Trond-heim, SINTEF, 1994. 46 s.
- Berg, Berit; Vedi, Camilla** (red.): Kvalifisering for norsk arbeid-sliv. Eksempler på kvalifise-ringstiltak for flyktninger og innvandrere. Trondheim, SIN-TEF, 1994. 154 s.
- Boyd, Sally; Holmen, Anne; Jör-gensen, J. Norrmann** (red.): Sprogbrug og sprovalg blandt indvandrere i Norden. Bind I: Gruppebeskrivelser. Bind II: Temaartikler. Pohjoismaihin muuttaneiden kielen valinta ja käyttö. Språkbruk och språkval bland invandrare i Norden. Språkbruk og språkval blant invandrere i Norden. Köpen-havn, 1994. 182 s., 126 s.
- Finnäs, Fjalar:** Österbotten, resan hemifrån hem. Svensk-Öster-bottniska Samfundets Årsbok 1996. Vasa, Svensk-Österbot-tniska Samfundet, 1996. 108 s.
- Hammar, Tomas; Brochmann, Grete; Tamas, Kristof; Faist, Thomas** (eds.): International Migration, Immobility and De-velopment. Multidisciplinary perspectives. Oxford, Berg, 1997. 316 p.
- Jones, James M.:** Prejudice and Racism. New York, McGraw-Hill Companies, 1997. 578 p.
- Keilman, Nico:** The Accuracy of the United Nation's World Pop-ulation Projections. Oslo, The Research Council of Norway, 1997. 51 p.
- King, Michael:** Muslims in Euro-pe: A new Identity for Islam. San Domenico, Italia, European Uni-versity Institute, 1993. 37 p.
- Medhanie, Tesfatsion:** Eritrea & Neighbours in the "New World Order". Geopolitics, De-mocracy and "Islamic Funda-mentalism". Bremer, LIT, 1994. 132 p.
- Nyman-Kurkiala, Pia:** Ung och finlandssvensk. Åbo, Institutet för finlandssvensk samhäll-sforskning, 1996. 118 s.
- Partanen, Raija:** Opas maahan-muuttajien ravitsemusneuvon-taan. Tietoa ravitsemusneuvon-nasta ja maahanmuuttajien ruo-kakulttuureista. Helsinki, Työ-ministeriö, 1997. 77 s.
- Pitkänen, Maarit; Jaakkola, An-tero** (toim.): Ingrians in Munic-ipalities. Helsinki, Suomen Kuntaliitto, 1997. 138 s.
- Roinila, Mika Petri-Olavi:** The Migration, Settlement and Eth-nic Relations of Finland-Swedes in Canada. 1997. 369 s.
- Salmela, Victor:** Victors Journey. An autobiography. Boynton Beach, FL, 1993. 60 s.
- Salmimies, Okko-Pekka:** EU:n pa-kolais- ja maahanmuuttoasioita koskevan yhteistyön kehittämi-nen ja taloudellinen ulottuvuus. Helsinki, ETLA, 1996. 32 s.
- Salminen, Outi:** Entisestä Jugos-laviasta tulleiden pakolaisten kotoutuminen. "Täällä on kaik-ki hyvin, mutta...". Helsinki, Sosiaali- ja terveysministeriö, 1997. 93 s.
- Schutte, Gerhard:** What Racists Believe. Race Relation in South Africa and the United States. California, Sage Publications, 1995. 379 p.
- Seppälä, Matti:** Inkerinsuomalai-sen paluumuuttajien sopeutu-minen. Helsinki, Helsingin kaupunki, 1996. 91 s.
- Wahlbeck, Östen Ragnar:** Kurd-ish Refugee Communities. The Diaspora in Finland and Eng-land. 1997. 260 p.
- Vartiainen, Perttu:** Muuttoliik-keen uusi kuva, Muuttoliik-keen sosio-ekonomiset piirteet seutukunnittain 1993-1995 ja kehityksen suunta 1996. Hel-sinki, Sisäasiainministeriö, 1997. 46 s.
- Weed, Jenny:** Across the Sea. Flor-ida, 1983. 100 p.
- Viita, Ossi:** Suden hetkiä. Amerikan-suomalainen olympiavoittaja Vil-le Ritola. Peräseinäjoki, Siirtolai-suusinstituutti, 1997. 531 s.
- Viking, Klaus Mungo:** Kenelle kukkui Paratiisin käki? Suomi 80 vuotta -juhlanjannitsromaa-ni. Nynäshamn, Mungo-kirja, 1997. 132 s.
- Wrench, John:** Preventing Racism at the Workplace. A report on 16 European countries. Ireland, Eu-ropean Foundation for the Im-provement of Living and Work-ing Conditions, 1996. 180 p.

Suomen siirtolaisuuden historia -sarjan osa 4:

Olavi Koivukangas:

Kaukomaiden kaipuu

Suomalaiset Afrikassa,
Australiassa, Uudessa-
Seelannissa ja Latinalaisessa
Amerikassa.

Kirjan hinta 150 mk
+ postituskulut.

Vuodesta 1860 lähtien ulkomaille muuttaneista yli miljoonasta suomalaisesta noin 40 000 on valinnut muuttonsa kohteeksi eteläisen pallonpuoliskon. "Kaukomaiden kaipuu" luo mielenkiintoisen katsauksen tähän siirtolaisuuteen, jonka tienraivaajina ovat olleet tutkimusmatkailijat, merimiehet, kullankaivajat ja yksittäiset seikkailijat.

Tilaukset:

Siirtolaisuusinstituutti, Piispankatu 3, 20500 Turku, puh. 02-2317 536,
email: mirva.havukko@utu.fi